

MED BELLMAN PÅ HAGA OCH NORRA DJURGÅRDEN

av Olof Byström

DIKTAREN PÅ HAGA

När som violen till en polska gnider,
När som Hofredarn på en Brunte rider,
då är det bröllop, då är det bröllop!
Lustigt, min granne, vi dricka med ljud!
När en skinka uppå bordet prålar,
När man dricker Brud och Brudgums skålar,
då är det bröllop, käre granne, klinga!
Då är det bröllop, lätt nu glasena ringa!
Klinga nu granne, klinga nu granne!
Skål för vår Brudgum, och skål för vår Brud!

Med dessa muntra rytmer, en fanfar med klang av festligt bondbröllop, inleder Bellman den äldsta i raden av sina Hagadikter, en bröllopssång, riktad till det anonyma »Brudparet i Haga den 14 febr. 1768» och troligen avsjungen på något av utvårdshuset vid Haga. Dikten präglas av den stojande och hämningslösa livsglädje, som är så karaktéristisk för den unge Bellman, för honom som samma vinter, 1768, påbörjar sitt livs ojämförliga storverk, Fredmans Epistlar. Och denna äldsta Haga-dikt är lika väsensskild från den drygt 20 år yngre sången om Fjärilen på Haga, som de tidiga epistlarna med deras bullrande scener från krogbaler och dryckeslag skiljer sig från de sordinerade ålderdomsepistlarna, djurgårdspastoralerna med deras spröda lyrik och luftiga naturscenerier.

Det är väl en tillfällighet, som gjort att Bellman redan på 1760-talet kommit att framträda som sångare på Haga, men det är en stilfull tillfällighet om man så vill, för just vid samma tidpunkt är det som Gustaf III, eller rättare sagt kronprins Gustaf, tycks ha fått sin första närmare kontakt med trakten härute vid Brunnsviken. I litteraturen

om Haga uppges visserligen som regel, att Gustaf först 1770 fick idén att bosätta sig där — det var nämligen 1771 som han inköpte torpet Hagen eller Prästtorp för egen räkning, alltså det nuvarande s.k. Gamla Haga, eller den södra delen av den stora lustparken. Men synar man hovkrönikan närmare, finner man att kronprinsparet redan sommaren 1767 ofta sökte sig en lantlig reträttplats på Haga, även om man då inte direkt bodde där, utan i stället logerade på det mer konungsliga Carlbergs slott.¹ Fredric Sparre berättar sålunda i brev till Tessins på Åkerö, att det unga hovet sommaren 1767 dagligen drog sig tillbaka från Carlberg till Haga — på i någon mån samma sätt som Deras Majestäter på Drottningholm, Adolph Fredric och Lovisa Ulrica, hade China och Canton som lantligt alternativ. Det blev intima supéer på Haga till långt fram på småtimmarna denna sommar, t.ex. en julkväll, då den unga kronprinsessan Sophia Magdalenas första födelsedag i Sverige firades med supé i en lövsal på Haga, där man dukat med 22 kuvert och fick lyssna till både orkestermusik och kunglig salut från den närbelägna holmen i Brunnsviken. Det var följande vinter alltså, som Bellman skrev sin nyss citerade bröllopsdikt till »Brudparet på Haga». — Redan 1770 talar arkitekten Adelcrantz om Haga som kronprinsens »maison favorite». Och när den unge kungen, Gustaf III, sommaren 1772 förbereder sin statsvälkning, far han nästan varje kväll ut till sitt lilla lantställe vid Brunnsviken för att söka samling och ro. Även i den andra stora politiska krisen i kungens tillvaro skymtar Haga som bakgrund. De hemliga krigskonseljerna vintern 1788, där kampen mot Ryssland planlades, var nämligen förlagda till den då nybyggda Turkiska paviljongen invid Gamla Haga. Ännu den 16 mars 1792 tillbragte Gustaf III för övrigt hela dagen på Haga, och det var däriifrån han gjorde sin sista färd till staden — och operamaskeraden.

När kung Gustaf gjorde sin sortie från Haga, hade han alltså varit jordägare där i 21 år. Området hade betydligt utökats vid mitten av 1780-talet genom förvärv av egendomen Brahelund — den norra delen av den nuvarande parken, där Gustaf III:s paviljong, den stora slottsruinen

¹ Se härom Beth Hennings, Gustaf III som kronprins, Upsala 1935, s. 147 f.

och flertalet av de kungliga byggnaderna är belägna. Från ett litet lantligt tusculum hade Haga omvandlats till en ståtlig kunglig lustpark i den högmoderna engelska stilen, där en rad av de främsta gustavianska arkitekterna och konstnärerna i hård konkurrens fick pröva sina krafter efter kungens direktiv — män som Desprez, Tempelman, Masreliez, Piper och andra. Trädgårdsarkitekten Piper, de fantasifulla engelsk-kinesiska parkanläggningarnas introduktör i vårt land, hade 1780 framlagt ett första projekt till nydaning av området i söder kring Gamla Haga, och snart därefter var det stora arbetet i full gång.

I sitt stora praktverk om de engelska parkerna i 1700-talets Sverige gör Osvald Sirén den slående reflexionen, att »sällan torde en anläggning på ett mera intimt och omedelbart sätt återspeglat en furstes psykologiska utveckling än Haga-parken och dess byggnadsverk göra det i fråga om Gustaf III». Sirén citerar, i likhet med tidigare Hagaskribenter, dels den unge officeren Georg Pollétts troskyldiga skildring från 1789 av kungens rousseauanskt enkla bostad i Gamla Hagas träbyggnad, dels den romantiskt sentimentale Linnerhielms vidlyftiga beskrivning av den magnifika anläggningen anno 1796, alltså några år efter Gustaf III:s död. Nu finns det emellertid en skildring från parken redan år 1782, som varit okänd för alla Hagas krönikörer. Det är förmodligen det äldsta litterära reportaget från den kungliga anläggningen, som existerar, och författaren är Bellman. Med sina lätta penseldrag, sin friska åskådlighet och lyriska touche når det långt över Linnerhielms ambitiösa kartläggning, som så ofta citerats. Bellmans genrebild från Haga bildar ingressen till en bröllopsskrift till hans vän Petter Helin, traktör på Clas på Hörnet, sedermera framgångsrik tobaksfabrikör och det exklusiva Sällskapetets förste ordförande från dess tillkomst 1801. Bröllopsskriften har fått formen av ett prydligt tryck, ett fingerat nummer av Inrikes Tidningar — en genre som Bellman gärna odlade — och är känd endast i ett par exemplar. Skalden börjar med att beskriva, hur han från sin sommarbostad vid Carlbergs slott med några vänner beger sig till Haga — en utfärd direkt i kungens fotspår alltså — och hur man där under stillsamt pastorala former firar vännen Helins bröllop — som gick av stapeln i Falun — med kaffe i gröngräset. Scenen är alltså den södra delen

av parken, området kring Gamla Haga med intilliggande holmar i Brunnsviken, det område, som föregående år, 1781, börjat omgestaltas av Piper till en trädgårdsanläggning av engelskt snitt. Så ger vi ordet åt Bellman:

INRIKES TIDNINGAR

Stockholm, Torsdagen den 5 september År 1782. — Tryckt hos Carl Stolpe. —

Haga, d. 5 September.

I den präktigt här anlagde Kongl. Lust-Trädgården är i dag morgonstunden inom de därstädes befintelige aleer och häckar, under skuggan af en åldrig och grönskande ek, framsatt ett litet dukadt caffe-bord, med en ordenteligen utslagen duk, beprydt med hvita chinesiska koppar, kosteliga skorpor och en rågad gräddskål. I skygd af denna utsväfvande stam ärnar, som det förljudes, ett Sällskap Vänner från Kongl. Lust-Slottet Carlberg sig förmiddagen infinna, i anledning af ett visst förefallande så gladt som högtideligt tillfälle; de tänka att inviga denna dagen till oskyldiga nöjen och öma önskingar.²

Dito, d. 5 September.

Klockan half till 10 förmiddagen infunno sig samtelige af ofvannämde Sällskap, till fots gående, under paraplyer och nedslagne hattar, då, efter några glimmande skurar, en mild och välgörande sol upprann, himlen återtog sin ljusblå prydnad, regnbågens färgor bleknade vid horisonten och försvann emellan de glesa grenarne ned vid stranden. — Naturen blef ny och lefvande, bofinken spelade, och sädsärlan trippade på sandgången, fiskarna slogo ringar i vattenbrynet, och hästen gnäggade inom gårdsgården. Sällskapet beslöt alt därföre at medelst en kort promenad öfver de små ganska ordenteligen anlagde broar, hvilka därstädes genom en susande löfskog oförmärkt leda Vandringssmannen till den skönaste trädgård, at på denna vackra ort hemta hvila och rasta några minuter. — Man nedkastade sig i det mörka, glittrande gräset, den ena bort på ängen midt i en klase af väpling och gula blommor, den andra på en kullrig oppvältrad sten i backen, den tredje lutade sig emot trädet och blundade, den fjerde letade sig ett metspö, och så vidare. Ändteligen blef man varse det ståtliga caffe-bordet i en skymt utvidga sin rundel under tvänne mot hvarandra lutade aspar. Man såg nu mera än förut värdiga ansigten, leende munnar och märkeligen öma och sediga ögnakast, som alla tycktes förråda denna dagens vigt och betydelse. Något hvar makade sig nu genast fram till bordet, och inom 6 minuter syntes alla, hvar och en med sin kopp och rykande saltser [= kaffefat] i handen, sitta med nedhukande hufvuden och

² Familjen Bellman var under några somrar vid denna tid bosatt vid Carlbergs slott i det gamla orangeriet, som nedrevs 1796.

smackande läppar ståtelligen i en frukosterande ordning. — Men just under mesta sorlet och skrattande hördes i det samma ett klang af en välklingande cittra, hvars lekande toner och dallrande sväfningar framfördes mellan de susande löfven, på högsta sätt angenämt för örat, som ock icke mindre behageligt i anseende till dagens värdiga firande.

Under accompagnement af cittran afsjöngs denna efterföljande lilla Rondeau eller Aria, ungefärligen af detta innehåll:

Sälla Par, som Kärlek leder,
Ack, hvad fögnad skänktes eder,
När sin myrten han tillböd;
Blifven ett i lif och död! — — —

Sedan denna melodie blifvit i flera repriser sjungen, i synnerhet af Fruntimren, uppvaktades Sällskapet med lemonade. Någon stund därefter såg man en städad Trägårds-Dräng, i sin grå jacka och kullriga hatt, komma framstigande med några af halm virkade små korgar, fyllda med klaraste hvita och röda vinbär, hvilkas klasar och utsträckta blad sammanflätade ett genomskinligt täckelse öfver några i botten af korgen nedlagde ljusgula astrakaner; man log och smakade begärligt sötman af dessa ovanligt tidigt mognade och läskande frukter; då emellan-åt alla samtelige, med äpplen och bär i skört och förkläden, ännu en gång, ja, ändå två gånger om igen, afsöngo nämde oskyldiga melodie. — Trägårds-Drängen gnolade efter under all den tid han småningom försvann skogsbacken utföre, som går ned sida om planket vid sjön.

Under 1770-talet, alltifrån augustirevolutionen, intog Bellman en privilegierad ställning vid det gustavianska hovet, där han med sin lysande talang spred glans över många samkväm och dramatiska upptåg — i viss mån som Dalin gjort det under Lovisa Ulricas epok. Ännu 1783 inhöstade Bellman en stor framgång som aktör vid hovteatern, när baron Armfelts och Hallmans älskvärda sångspel »Tillfälle gör tjuven» hade sin urpremiär på Ulricsdals slottsteater, och Bellman kreerade marktschreierens roll i pjäsen, vilket parti han själv författat. Men annars tycks skaldens förbindelser med kungen och hovet snarast varit i avtagande under detta decennium. Nya stjärnor hade stigit upp på det litterära firmamentet, och författare som Kellgren och Leopold, mondänt spirituella och akademiskt oklanderliga i sin litterära målsättning, undanträngde ur hovkretsen den oberäknelige fredmanssångaren, vars författarskap man, mitt i all rådvill beundran, alltid hade haft svårt att etikettera. Gustaf III:s alltmer passionerade intresse för teater och dramatik ledde också följdriktigt till ett favoriserande av

dessa nya förmågor, som ansågs användbara för kungens många dramatiska projekt, medan Bellman tydligen hade förolyckats som pjäsförfattare, när han skrev libretton till en numera försvunnen opera *Fiskarena* och fick sträng kritik av de litterära finsmakarna vid hovet.

Först under ryska kriget, vid slutet av 1780-talet alltså, blev Bellman åter en mer användbar faktor att räkna med för Gustaf III. Då kom nämligen skalden, måhända ibland på kungens initiativ, att utveckla en omfattande verksamhet som patriotisk och rojalistisk propagandist och författade en mängd skaldestycken och visor, delvis i form av folkliga skillingtryck, som fick stor spridning och otvivelaktigt spelade en roll för opinionsbildningen, ej minst bland huvudstadens borgerskap. Det är betecknande för situationen, att Bellman vid denna come-back återigen prövar sina krafter som dramatisk författare och att han nu vid upprepade tillfällen hedras med pjäsbeställningar för hovets exklusiva privatscener. Ja, hösten 1790 får han t.o.m. skriva kupletter till en av kungens egna pjäser, den mot adelsoppositionen riktade komedin *Födelsedagen*, där Stockholms borgerskap apostroferas för sin pålitliga hållning under kriget och där kungen roat sig med att bland de uppträdande även infoga en lätt skisserad bild av Bellman själv.

Inte mindre än två pjäser av Bellman fick under dessa kritiska år sin urpremiär ute på Haga inför kungen och hans närmaste uppvaktning. När Gustaf III i dec. 1789 för en tid återvände från krigsskådeplatsen i Finland, blommande teaterlivet upp vid hovet, och kungen fick så någon ersättning för vad han under lägerlivet måst försaka av detta sitt älsklingsnöje. Nyårsaftonen tillbragtes på Kungliga Slottet, där man roade sig med en fransk komedi, som åtföljdes av stor supé till framemot midnatt. Efter tolvslaget begav sig emellertid kungen ut till Haga för att fortsätta nyårsvakan under mer intima former, och på en improviserad scen därute uppfördes då ett av Bellman författat divertissement, *Dramatiska sammankomsten*.

Skaldens scenanvisning lyder: »Skådeplatsen är på Haga. Teatern föreställer en schouchk, där sessionsbordet till överläggning är framställt». Vad är nu »en schouchk» för någonting? När jag en gång i tiden gav ut en samling av Bellmans skådespel, fick jag lov att rådgöra härom med redaktionen av Svenska Akademiens ordbok, som upplyste mig om att

schouck måste vara en förvrängning av det turkiska ordet kiosk, som betyder paviljong eller villa. Det låg då nära till hands att gissa på att Bellman i själva scenanvisningen gjort en anspelning på Turkiska paviljongen vid Gamla Haga och att det var i den som pjäsen uppfördes. Det visade sig vara riktigt, eftersom det 1788 inte fanns någon annan byggnad färdig på Haga med tillräckliga utrymmen för att spela teater. Den av Piper ritade och av Masreliez elegant dekorerade paviljongen ligger strax intill kung Gustafs äldsta bostad på Haga och förbands med den vintertiden genom en övertäckt gång, som utvändigt var klädd med granris och invändigt eklärerad och uppvärmd av en rad små kolonnkachelugnar — en komfortabel detalj som kungen själv förtjust omnämner i ett brev. Många åskådare rymdes inte i Turkiska paviljongen: de närvarande utgjordes väl av monarkens mest förtrogna krets, Armfelt, Taube, Schröderheim och några till.

Pjäsen skildrar ett sammanträde med den kungliga teaterns sujetter, som under ytterst temperamentsfulla former diskuterar det av kungen nyligen stadfästa teaterreglementet och dess rätt hårdhänta ordningsregler. Bellman har roat sig med att teckna en rad respektlösa porträtt av den gustavianska scenens storheter. Fredrique Löf, Abraham de Broen, Lars Hjortsberg m.fl., och vid framförandet fick de avporträtterade uppträda i varandras skepnader, herrarna som aktriser och vice versa, vilket säkerligen inte dämpade spelhumör och karikeringslust. Med den raljanta pjäsen tog Bellman helt enkelt en älskvärd hämnd på det något vimsiga utskott av skådespelarna själva, som fastställde den kungliga scenens repertoar och som föregående sommar hade refuserat en pjäs av skalden med titeln Den ärorika dagen. När denna hade upplästs inför skådespelarnas areopag — jag citerar ett festligt brev från Clewberg-Edelcrantz till kungen i Finland — »så tog aktörerna udda och jämt på rockknapparna, om pjäsen borde antagas; andra räknade ja och nej på fingrarna, och emedan man började med ja och fingrarnas antal befanns vara jämnt, kunde ej pjäsen vara annat än oduglig!».³

Mot slutet av Hagadivertissementet dämpas den muntra driften med skådespelarna, Bellman själv gör sin entré på scenen i gestalt av en blesserad soldat och avsjunger ett

³ E. Lewenhaupt, Bref rörande Teatern under Gustaf III, s. 80.

impromptu, som inte finns nedtecknat — förmodligen någon patriotisk sång. Och så tonar det hela ut i en varm hyllning till monarken, där varje aktör bidrar med en sång. Vackrast av dessa är en nattmålning från Haga, skriven till Marlborough-visans kända melodi, där man förnimmer en fläkt av ångeststämningen från kriget bakom den skenbart sorglösa nyårsidyllen vid Brunnsviken:

Sig molnena nu sammandraga,
 tungt, tungt, tungt bortskymma Haga,
 re'n stjärnorna glimma så svaga,
 och skogen mörknar och flyr.
 I luften stormar och yr;
 O Kung, din hvila så dyr,
 gack glädt din hvila at taga,
 lugnt, lugnt, lugnt hvila på Haga.
 Se'n, när sig skyarne daga,
 ditt folk med mildhet du styr.

Dramatiska sammankomsten tycks ha gjort lycka på den improviserade scenen i Turkiska paviljongen, eftersom Bellman till följande nyårsvaka på Haga fick i uppdrag att författa ett nytt divertissement, Mantalsskrivningen, senare omdöpt till Uppbördsstämman. Även nyårsaftonen 1790 inleddes med franskt spektakel på Stockholms slott, åtföljt av cour och supé, och först efter tolvslaget reste monarken, liksom föregående år, ut till Haga, dit denna gång även den tolvårige kronprinsen fick följa med. Uppbördsstämman rör sig med ett stort personuppbåd och krävde alltså större utrymme vid framförandet än Dramatiska sammankomsten. Turkiska paviljongen kan knappast ha räckt till, men nu fanns en splitterny lokal att tillgå, nämligen den s.k. Gustaf III:s paviljong, där kungen hade inflyttat för blott ett par veckor sedan. Vid årsskiftet stod dock ännu flera av de vackra Masreliezska gemaken där oinredda, och i någon av dessa tomma slottssalar, förmodligen i den s.k. Spegel-salongen, var säkerligen den tillfälliga scen arrangerad, där Bellmans pjäs spelades — medan rimfrostens gnistrade på de höga slottsfönstren och stjärnornas »tindrade nyårsbloss», som skalden skriver, flammade över parken och Brunnsviken.

Uppbördsstämman är Bellmans främsta skapelse för scenen. I likhet med skaldens övriga pjäser saknar den emellertid dramatisk uppbyggnad i egentlig mening, genomförd

intrig, stegrad spänning och laddad händelseutveckling. Det är en situationsmålning rätt och slätt, men sprittande av muntert liv och befolkad av alltigenom trovärdiga lantbor. Scenen är förlagd till Rotebro gästgivaregård en vinterkväll, då snön yr om knutarna och bönderna samlas från alla håll för att begå uppbořdsstämman under ledning av kronofallningsman, mantalskommissarie och andra myndiga och något beskänkta representanter för överheten. Som tidig svensk allmogeskildring intar pjäsen en rangställning, men är i förunderligt ringa grad uppmärksamrad som sådan. Jag känner i varje fall inte till någon målning av svensk allmoge i litteraturen före 1800, som så alltigenom bär äkthetens prägel som Uppbořdsstämman. Det är inga romantiska teaterbönder, som Bellman presenterar på scenen, utan jordbundna, illpariga, genuina upplandsbönder. Denna robusta församling med sin bondska dialekt och sin doft av ladugård och stall i vadmalsrockarna måste ha gjort en högeligen överraskande effekt på den kungliga privatscenen och bildat en dråplig kontrast till den raffinerade miljön i det nya Haga-slottet.

Även till denna premiär hade den kungliga teaterns främsta krafter uppådats. Som bondpigor fick man sålunda se de granna mamsellerna Löf, Fredrique och Euphrosine, som gästgivaren på Rotebro och hans hustru herrar de Broen och Schylander och som marktschrejer Lars Hjortsberg, som här gjorde sina lärospån för en av sina blivande glansroller under det följande seklet, marktschrejern i Tillfälle gör Tjuven.

Den lille seriöse tronföljaren Gustaf Adolf, som fick vara med sin far på den nattliga premiären, måtte ha funnit behag i Bellmans lustspel med dess för sin tid djärvt okonventionella ämnesval. När han några år senare själv satt som kung och var 16 år gammal, fick Bellman nämligen i uppdrag att omarbeta sin pjäs för ett nytt framförande på hovteatern. Det blev skaldens, så vitt jag vet, sista större arbetsuppgift i livet. Sommaren 1794 ägnade han sig intensivt häråt, och förutom en rad utkast finns inte mindre än två nya versioner av Uppbořdsstämman i behåll från detta år. En av dem, den sista i följd, en egenhändig och vackert utskriven handskrift om 40 foliosidor, har författaren till denna studie i sin ägo. Man frapperas av vilken flytande, helt obruten handstil Bellman har i behåll ännu blott ett

halvår före sin bortgång. Någon fysiskt nedbruten krogkund är det sannerligen inte, som fört den pennan!

Huruvida det nya framförandet av pjäsen verkligen kom till stånd är ovisst. I så fall lär det snarare ha ägt rum på Drottningholm eller Kungliga Slottet än på Haga, som nu stod rätt övergivet. I den slutgiltiga versionen av pjäsen har den realistiska folklivsskildringen ytterligare markerats. Det burleska skämtet, de osminkade erotiska anspelningarna ha förstärkts, medan de lyriska inslagen i Haga-versionen, de sjungna kupletterna, helt strukits bort. Även nyårsaftonen 1790 hade nämligen Bellmans divertissement avslutats med en rad sånger till Gustaf III:s ära, framförda av skådespelarna i tur och ordning. Det är frestande att citera ett par av dem. »Officeraren» sjunger, vänd till gästgiverskan Mor Märta:

I fjol, Mor Märta, ni och jag,
säg, minns ni intet, Mor Märta?
hur vi på Kungens födslodag
utgjöto hela vårt hjerta.
Minns, hur ni ställde till ett stort calas,
med äggebubbart, skinka, vin och glas,
och huru gåsen den låg med grace
uti sin syrliga svärta. [Svartsoppan alltså!]

Och Mor Märta själv gör sin sortie med en tacksam suck över att freden äntligen är sluten:

Fast våra skullar, tjäll och tak
med frusna väggar nedluta
och fast vid brustna isars brak
de snåla vargarna tjuta,
likfullt vi alla i vårt lugna bo
vårt varma hjärta Kungen anförtro.
O Gud ske lof, at med frid och ro
vi gamla året få sluta!

Den numera mest folkära och sjungna av alla Bellmans sånger återstår emellertid att erinra om i detta sammanhang, nämligen »Fjäriln vingad syns på Haga». Att den reder sig bra i sin fjärilslek utan lärda kommentarer tycks även litteraturhistorikerna länge varit ense om, eftersom de, med ett par undantag, så föga sysslat med dikten — och inte ens gjort något allvarligare försök att bestämma tiden för dess tillkomst. Ja, när skrevs egentligen »Fjäriln vingad»?

Jag skall som avslutning på denna överblick försöka mig på att ge ett svar på den frågan.

Till att börja med är det uppenbart, att denna vidunderliga sång om Haga och den svenska sommarens behag är intimt besläktad med de avslutande epistlarna, med djurgårdspastoralerna från Bellmans sista stora skaparskede, »Liksom en Herdinna», »Vila vid denna källa», m.fl. Redan denna inre släktskap, såväl till text som melodi, med de fredmanska pastoralerna, som med all sannolikhet skrevs i samband med epistelutgåvans slutredigering 1789—90, ger ju en allmän antydan om till vilket tidsskede Haga-sången hör. Denna utgör vidare, såsom länge varit känt, en omarbetning av en något utförligare dikt, som Bellman riktat till kungagunstlingen Gustaf Mauritz Armfelt. Denna äldre dikt har i avskrift bevarats i ett egenhändigt brev från skalden, som trycktes av Arvid Ahnfelt i hans samling Nektar och gift (1881). Originalmanuskriptet ingår i Sjöholmsarkivets autografsamling och har följande avfattning:

Min Herre, Broder ock Wän!

Efter gifwit löfte får jag härmedelst den ähtran at aflämna En afskrift af det Poeme jag i min makas ärender till Herr Generalen m.m. Baron Armfeldt afgifwit. Det har roat mig utrita den Gudomliga Haga Parcken, blott i några drag, framdeles ärnar jag i cantable Capittel, på det nogaste så afmäta den minsta vüe, så när den läses ock sjunges man lifligen skall igenkänna den ock den gången, rundel eller Berceau.

— Här följer Poemet till B. Armfeldt.

Afskrift.

H: H. B:n.

Fjäriln kring det lungna Haga
redan syns i wingat lopp,
sig sitt gröna skjuhl tillaga
under Blommans bleka knopp.
Minsta kräk från slumrig yra,
till Naturens högtid väckt,
narrar wid Zephirens fläckt,
ur sin dwala Mygg och Myra.

Ren Brunswikens små Najader
ophögt sina gyldne horn,
at i gungande Casquader,
höijas öfwer Solna Torn.
Ren i skygd af krönta stammar,
på den wäg man städad ser,

Bonden mildt åt Haga ler.
Fählen yfs och hjulet dammar.

Snart i klara Rosen-bäckar
Swanorna opresa sig,
at innom de strödda häckar
höija sina stolta stig.
Snart all Nägdens Ungdom stimmar,
då wid blixst af dubbla skott,
minsta Mö med rågat mått,
Gustafs skål i skuggan rimmar.

Hwad Gudomlig lust at smaka
innom En så ljuflig Parc;?
at där bofast se sin Maka
skyddad af En mild Monark.
At åt Hennes Fönster-Ruta
någon gång med häpen blick
ock med eldad ögna prick,
ängna klangen af sin Luta.

Skilg min nådig Herre gärna,
skillg oss åt i Gustafs namn;
slit wid första Morgon-stjerna
slit Lovisa ur min Famn,
gack — min ögnalust at taga...
hälften af mitt glada Lif...
men mig henne återgif,
som En Äldfru — hwar? — —
på *Haga*.

CMB —

Med sitt avslöjande av Bellmans författarplaner och om en oförgänglig dikts tillblivelse kan detta brev utan tvekan betecknas som en av de märkligaste av skaldens bevarade skrivelser. När och till vem är det nu avsänt? En god utgångspunkt för en datering erbjuder baron Armfelts generalstitel: Armfelt utnämndes nämligen till generalmajor av Gustaf III den 10 juni 1790, som en belöning närmast för sina oförvägna insatser i striden mot ryssarna vid Savitai-pale den 3 juni, då han blesserades i axeln. Brevet är alltså skrivet tidigast sommaren 1790 — och senast förhösten 1791, eftersom »Fjäriln vingad» — en omarbetning av suppliken till Armfelt — då förelåg i fullbordat skick, för att befordras till trycket med Fredmans Sånger i oktober 1791.

Brevets adressat är dessvärre inte namngiven, men hans konturer skymtar i någon mån bakom raderna. Han är uppenbarligen en litteraturintresserad man, med ett gott

öga till Bellmans diktning, och det förefaller mig antagligt, att han helt enkelt är en högt aktad författarkollega till skalden. »Min Herre, Broder och Wän» tituleras han. Det är alltså knappast fråga om någon välboren eller högvälboren herre av adlig börd. Den seriösa upptakten »Min Herre» tyder dock på en viss distans mellan brevskrivare och adressat. Man erinrar sig gärna, att det är ett inom Svenska Akademien hävdvunnet tilltalsord till medlemmarna, och det är väl inte alldeles otänkbart, att Bellman alluderar härpå vid sitt ordval. De ofrälse akademiledamöterna Kellgren och Leopold stod båda vid denna tidpunkt i personlig kontakt med Bellman. Särskilt lockande vore det givetvis att tänka sig författaren av företalet till Fredmans Epistlar som brevmottagare. Kellgren hade sommaren och hösten 1790 övervakat epistleditionens tillkomst, och ingenting vore väl naturligare än att han i fortsättningen, när utgåvan av Fredmans Sånger 1791 förbereddes, av Bellman hölls underrättad om dennes skaldeplaner. När fredmansångaren redogör för den minutiöst beskrivande landskapsdikt, som han förbereder om Hagaparken, gör han det i tydligt medvetande om att han här skulle komma att röra sig inom en hög och akademisk diktsfär. Där kunde han ju även hoppas på den strikt akademiske Leopolds gillande. För denne som brevmottagare talar i viss mån det faktum, att han var nära lierad med baron Armfelt, till vilken den avskrivna suppliken är riktad. Även Kellgren hade dock sedan gammalt kontakter med Armfelt.

Brevet måste, som ovan sagts, vara skrivet någon gång mellan sommaren 1790 och förhösten 1791. En mer preciserad, sannolik datering är dock möjlig att göra vid närmare granskning. Av ordalagen — t.ex. »det Poeme jag i min makas ärender till... Baron Armfeldt afgifwit» — synes mig tydligt framgå, att brevet avsänts rätt snart efter supplikens tillkomst och medan denna ännu hade det nyskrivnas intresse. Sommaren 1790 vistades Gustaf Mauritz Armfelt vid armén och krigsskådeplatsen i Finland; där hade han uppehållit sig sedan i mars, och han återkom till Stockholm först den 2 september 1790.⁴ Att Bellman mitt under brinnande krig eller efterföljande fredsförhandlingar skulle dristat sig att besvära Armfelt med denna högst privata ansökan är föga troligt; i sådant fall skulle dikten för

⁴ Elof Tegnér, Gustaf Mauritz Armfelt, Lund 1893, del 1, s. 289, 337.

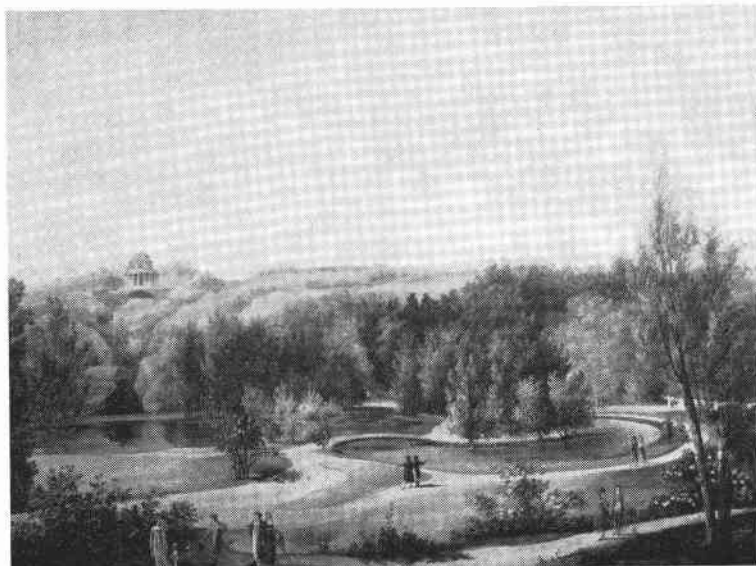
övrigt med säkerhet ha innehållit någon anspelning på den kamp, där kungagunstlingen tog en så aktiv del och som Bellman själv under krigsåren ideligen hänsyftade på i sina tillfällighetsdikter. Med all sannolighet har suppliken alltså tillkommit tidigast en bit in i september 1790, d.v.s. efter Armfelts hemkomst till Sverige. Nu inleds den ju med ett vid nedskrivandet tydligen aktuellt natursceneri från Haga. Men är det en höstdag i den kungliga parken, som skildras? Uppenbarligen inte. »Fjäriln kring det lungna Haga» är en vårdikt, och den måste alltså vara skriven under den nästföljande våren, efterkrigsåret 1791.

Martin Lamm har i Upplysningstidens romantik (I s. 410 f.) gjort en kort och träffande stilistisk analys av de båda Hagadikterna, av utvecklingsgången från seriös klassicism i supplikens ordval till en mer konkret och omedelbar formgivning i »Fjäriln vingad». Dateringsproblemen har Lamm ingen anledning att sysselsätta sig med. Överhuvudtaget tycks ingen kommentator ha observerat, att naturskildringen genomgår en tydlig förskjutning — från förvår i suppliken till eftervår eller försommar i »Fjäriln vingad» — och att detta ger nyckeln till en mer preciserad datering av dikterna.

I versbrevet till Armfelt har Hagaparken ännu inte klätt sig i sin rika sommarskrud, men »under Blommans bleka knopp» reder fjärilen »redan» sitt gröna skjul; »till Naturens högtid» vaknar ur vinterdvalan mygg och myra, Brunnsviken har brutit isens bojor, och najaderna stänker »re'n» vattnet i skyn. »Snart» släpps svanorna ut i den engelska trädgårdens slingrande kanaler — de »klara Rosenbäckar», som ingick i parkanläggningen ända till sjösänkningen i Brunnsviken på 1860-talet — och »snart» nalkas Gustafsdagen, den 6 juni, när nejdens ungdom vid dubbelsaluten stämmer in i »Gustafs skål», den av Bellman själv vid augustirevolutionen lanserade kungssången.

På sådant sätt vill jag uppfatta denna naturmålning, som då bör ha tillkommit under förvåren 1791, närmast väl under förra hälften av maj.⁵ Armfelt, med vilken Bellman hade

⁵ Väderleken och vårens utveckling i Stockholm 1791 var av tämligen normal karaktär, att döma av de regelbundna väderleksnotisererna i Dagligt Allehanda. Omkring mitten av maj steg temperaturen avsevärt, och senare hälften av månaden utmärktes av ljumt väder, som efterföljdes av full sommarvärme i förra hälften av juni.

Utsikt från Gustaf III:s paviljong mot väster och en del av
kanalanläggningen. Templet på höjden ett ofullbordat
projekt. Gouache av Louis Belanger, 1808.
Stockholms Stadsmuseum.

gamla förbindelser, stod under åren närmast efter ryska kriget på höjden av sin maktställning. Han insattes i den tillförordnade regeringen några dagar innan Gustaf III den 24 maj avreste till Aachen. Bellmans ansökan kan emellertid gott ha tillkommit före kungens avresa, eftersom det blivit allt vanligare att ej rikta suppliker direkt till monarken utan i stället låta dem förmedlas av kungagunstlingen. På Haga hade Gustaf III — som jag förut nämnt — i december 1790⁶ inflyttat i den nya, av Tempelman ritade slottspaviljongen — där Louis Masreliez dock ännu sysslade med det utsökta inredningsarbetet — och Bellmans ansökan får ses i samband med den växande hovhållningen ute på lustslottet. Någon särskild åldfrubefattning inrättades nu aldrig vid Haga, och skaldens supplik ledde alltså inte till avsedd lättnad i hans försörjningsproblem. Att han just våren 1791 dristade sig att ansöka om en befattning vid hovförvaltningen åt sin maka, den av allt att döma både dugande och älskvärda Lovisa Bellman, torde sammanhänga med den berömmelse, som kommit skalden till del i samband med den nyss fullbordade utgåvan av Fredmans Epist-

⁶ G. G. Adlerbeth, Historiska Anteckningar, Lund 1892, del 1, s. 227.

lar: Kellgrens företal till epistelsamlingen och Svenska Akademiens prisbelöning av densamma i januari 1791 hade i hög grad stärkt Bellmans litterära renommé och därmed även hans och familjens sociala position.

Om alltså suppliken till Armfelt, den första versionen av »Fjäriln vingad» — som med all sannolikhet ej var avsedd att sjungas — sett dagen under förvåren 1791, så torde omarbetningen till den berömda Haga-sången, tonsatt säkerligen från begynnelsen, ha gjorts inte så långt därefter, blott några veckor eller någon månad senare, när sommaren var inom räckåll. I sitt ovan citerade brev omnämner Bellman sin plan att framdeles »i cantable Capittel» göra en utförlig, detaljmättad landskapsdikt om Hagaparken. Det projektet har han tydligen snabbt skjutit åt sidan — det kom veterligen aldrig till utförande — och i stället har han i en gudabenådad stund, med cittran i hand, format ett »cantabelt» koncentrat av suppliken, den fyrstrofiga sången om Haga.

Vid denna tidpunkt bör planerna på ytterligare en volym av Bellmans dikter, på Fredmans Sånger alltså, ha tagit fast form; samlingen utkom av trycket i oktober samma år. Det var helt naturligt, att skalden önskade utöka detta heterogena verk, som till övervägande del inrymde bacchanaliska eller skämtsamt parodierande dikter, med en eller annan sång av rent lyrisk, naturmålande karaktär. Det var en genre, som han med mästerskap hade odlat under de närmast föregående åren, då epistelsamlingen fullbordades, en tidsbetonad genre, som måste ha fångat den nya generationen, förromantikens människor, på ett speciellt sätt och som, i djurgårdspastoralernas form, i hög grad bör ha befordrat epistelupplagens framgång. Om »Fjäriln vingad» för en beundrande eftervärld ter sig som ett »tjusningsutbrott», för att citera Kellgren, så saknar dikten alltså varken omsorgsfullt förstudium eller avsiktlig plan vid sin tillkomst. Till planmässigheten hör naturligtvis också Bellmans önskan att i den kommande samlingen infoga en lyrisk tavla från Gustaf III:s nyskapade älsklingsresidens. Hagadikten placerades i Fredmans Sånger på näst sista plats, och som slutvignett följde så det stora versbrevet till Elis Schröderheim — »Så ser jag ut vid stranden, Min Bror,

där Mälaren blandar sin bölja» — med dess entusiastiska hyllning till kung Gustaf från det myller av trogna stadsbor och bönder i 1770-talets Sverige, som befolkar dikten.

Naturskildringen i »Fjäriln vingad» avviker, synes det mig, i fråga om tidsbestämning påtagligt från förstudien i suppliken. Det är fortfarande fråga om naturens uppvaknande i den kungliga parken, men intelängre om ett uppvaknande ur vinterns dvala utan om den solvarma morgonens inbrott, då den sankta bygden förlöses ur nattens grepp, från »dimmors frost och dun». Fjäriln bland de flyktande dimslöjorna kretsar inte längre kring bleka blomknoppar utan reder »i blomman» sin paulun, och stolt gungar nu de vita sommarsvanorna i sina rännilar.

Fjäriln vingad syns på Haga,
Mellan dimmors frost och dun,
Sig sitt gröna skjul tillaga
Och i blomman sin paulun.
Minsta kräk i kärr och syra,
Nyss af Solens värma väckt,
Til en ny högtidlig yra
Eldas vid Zephirens flägt.

Haga, i ditt sköte röjes
Gräsets brodd och gula plan;
Stolt i dina ränlar höjes
Gungande den hvita svan;
Längst ur skogens glesa kamrar
Höras täta återskall,
Än från den graniten hamrar,
Än från yx i björk och tall.⁷

Träden står lövade — man färdas fram »under skygd af hvälfda stammar» — men markens grönska har ännu inte nått sin fulla utveckling; versraden om »gräsets brodd och gula plan» förefaller i varje fall som en antydning om att den spirande våren inte är helt förliden ännu. Anspelningen i suppliken på Gustafsdagen har fått utgå. Det kan måhända innebära, att omarbetningen skett först efter sagda dag, den 6 juni, men det kan lika väl vara en utrymmesfråga och sammanhånga med att apostroferingen av monarken nu koncentrerats till sista strofen:

⁷ Dessa rader anspela på det pågående arbetet med den stora, aldrig fullbordade slotts- och museumsanläggning, varav de mäktiga grundmurarna alltså äro synliga i östra delen av parken.

Hvad Gudomlig lust at röna
Innom en så ljuflig Park,
Då man, hälsad af sin Sköna,
Ögnas af en mild Monark!
Hvarje blick hans öga skickar
Lockar tacksamhetens tår;
Rörd och tjust af dessa blickar
Sjelf den trumpne glädtig går.

Naturligtvis kan Bellman längre fram på sommaren eller t.o.m. vid början av hösten ha gjort en retrospektiv naturstudie, en dikt av denna karaktär, där brytningen mellan vår och sommar i Hagaparken skildras. Med hänsyn till ämnets aktualitet för skalden alltsedan förvårens supplik, till hans i brevet belagda planer på fortsatt Hagadiktning och till behovet av att få Fredmans sånger utredigerade i god tid anser jag det dock mest sannolikt, att »Fjäriln vingad» sett dagen under senvåren eller den begynnande sommaren anno 1791, d.v.s. under just den årstid som med lätta antydningar tecknats i dikten på ett så oefterhärmligt sätt.

HELENEBERG,
FRU QUIDING
OCH FISKARTORPET

Att Bellman bland sitt privata umgänge räknade en mängd av de bacchanaliska vrak, som figurera i hans diktning, är en föreställning, som alltjämt torde vara mycket utbredd. Fredman och Ulla Winblad, Mollberg, Mowitz och många andra livsberusade passagerare i epistlarnas och ordenskapitlens värld stå i folkmedvetandet som skaldens förtrogna kumpaner: bröder och systrar, med vilka han tumlade runt på näringsställen och jungfruhus i en dömande nöjesvirvel. När en s.k. bellmanspjäs går över tiljorna, kan man få se skalden dansa menuett med Ulla Winblad, pokulera med Mollberg och kanske i sista scenen presentera sitt något blandade umgänge för Gustaf III, Schröderheim och andra höga herrar, som nådigt hålla till godo med bekantskapen. Denna ytterst fria omdiktning av den gustavianska tidens umgängesseder är ju närmast ett uttryck för det intensiva grepp, som fredmansdiktningen och dess upphovsman fått om folkfantasierna. Kanske kommer man i en framtid att spinna legender om, låt oss säga, Albert Engströms privatumgänge med Kolingen och Bobban, på samma sätt som man i drygt ett sekel gjort det med Bellman och fredmansfigurerna. Särkerligen har skalden i verkligheten mest på avstånd studerat de groteska förebilderna för sina diktade gestalter, han har hört dem omtalas och sett dem vingla förbi på gator och värdshus. Något närmare umgänge har han sannolikt aldrig haft med dem, med undantag dock av Ulla Winblad — Maja Stina Kiellström, vars skönhet han troligen åren omkring 1770 ägnat sin hyllning.

Den väldiga mängd tillfällighetsdikter, som Bellman strödde omkring sig, gör det möjligt att i stora drag fastställa, vilka kretsar han helst frekventerade under vissa skeden av sitt liv. Bäst bevarat har detta material blivit

från slutet av 1780-talet och fram till skaldens död. Till Bellmans umgänge hörde vid denna tid, att döma av hans diktning, först och främst en rad ledande gestalter i huvudstadens konstnärsvärld, Hilleström, Elias Martin, Palmstedt, Sergel o.a. Den förfinade samvaron i stadsarkitekten Erik Palmstedts vackra hem vid Tyska Brunn uppskattade Bellman synbarligen i hög grad, liksom han även tog livlig del i det mer dionysiska umgänget i Sergels magnifika bostad vid Rännarbanan. Med ett eller annat undantag synas de gustavianska författarna däremot ej ha tillhört hans mer intima krets. Dit hörde i stället en rad ämbetsmän, med Elis Schröderheim i spetsen, officerare och ofta välsituerade stockholmsborgare, vilkas gästfrihet och väl även ekonomiska bistånd skalden kvitterade med skämtvers och hyllningskväden. Bland dem, som särskilt ofta hedrades med hans poetiska uppvaktningar, voro som bekant på senare år den myndige bryggaren och politikern Abraham Westman med maka, ryttmästare och fru von Schnell på Årsta, hovgulddragaren Peter Widman med hustru, major och fru Daniel Kempensköld och fru Helena Quiding.

Det är med den sistnämnda och hennes hem, som vi här skola sysselsätta oss. Fastän fru Quiding inspirerat Bellman till ett stort antal dikter och tydligen varit föremål för hans varma tillgivenhet, har bellmansforskningen tidigare ägnat henne ett ytterst obetydligt intresse. Hennes lantställe Heleneberg, som Bellman så ofta besjungit, har också lämnats i skymundan, och vad värre är: de få rader om Heleneberg, som kunna hopletas i den tillgängliga bellmanslitteraturen, lokalisera stället till en helt annan del av stockholmstrakten än där det verkligen var beläget och ge härigenom dikterna till fru Quiding en alldeles felaktig bakgrund. Det är närmast Eichhorn, som är den ansvarige. I sin bellmansupplaga (II s. 400) betecknar han Heleneberg som ett »landställe nära Sabbatsberg» och torde härvid ha utgått från ett par tidiga bellmansdikter till fru Quiding, vilka synbarligen avsjungits vid Sabbatsbergs hälsobrunn. Eichhorns lokalisering av stället går sedan igen hos både Richard Steffen i hans bellmansartikel i Svenskt Biografiskt Lexikon och hos Carl Forsstrand.¹ I de anteckningar, som Adolf Bellman gjort om sin fader, sägs

¹ Storborgare och stadsmajorer, Sthlm 1918, s. 1.

Johan Henric Lindberg

Oljemålning av Anders Eklund, 1773. Hos prof. Fredrik Berg, Upsala.

däremot, att Heleneberg var »ett litet landtställe mellan Älkistan och Ulriksdal»², även det en felaktig lokalisering, vilken dock, som vi skola se, stämmer något bättre med verkligheten än uppgiften om Sabbatsberg. Det är allt, vad litteraturen i ämnet har att förmåla.

För ett antal år sedan råkade jag vid ett besök hos den dåvarande ägaren av Lilla Skuggan vid Värtan, kapten Gunnar Juhlin-Dannfelt, att ögna på kopian av en handritad karta från 1790-talet över trakten kring Fiskartorpet, och jag observerade därvid, att Lilla Skuggan på kartan

² R. Steffen, Bellman och hans diktning, Sthlm 1908, s. 59.

bar namnet Heleneberg. Tidigare uppgifter till trots greps jag av misstanken att här ha påträffat fru Quidings mångbesjungna tusculum. Någon tid senare kom jag att i Riksarkivet få ögonen på ett vilsekommet P. M. (se nedan) i en ägotvist mellan fru Helena Quiding och en hennes granne, kanslirådet Edelcrantz på Stora Skuggan, och därmed var ju saken klar: fru Quidings och bellmansdiktens Heleneberg måste vara identiskt med den lägenhet vid stranden av Lilla Värtan, som sedan 1800-talets början burit namnet Lilla Skuggan och som utgjort målet för så många stockholmares promenader på Norra Djurgården.

Vem var nu denna Helena Quiding, vars älskvärda gestalt Bellman med sådan värme hyllade på gamla dagar? Något mer personligt arkivmaterial, brev, dagböcker el. dyl., som skulle kunna ge oss en närbild av henne, har jag inte lyckats uppspåra. Däremot återfinnes hennes namn i påfallande stor utsträckning i officiella handlingar från den tiden, i konsistorieprotokoll, rättegångsakter o.s.v., vilket allt sammanhänger med de ganska stormiga öden, som vederfarits värdinnan på Heleneberg. Den prägel av solig, gustaviansk idyll, som hennes hem erbjuder i Bellmans lyriska tavlor, får en bakgrund i mörkare färgton, när man studerar akterna i hennes levnadshistoria.

Helena Maria Quiding var född 19/7 1755 och dotter till mjölnareåldermannen, spannmåls- och brännvinsminut-handlanden Johan Henric Lindberg och hans maka Helena Berg.³ Hemmet var förmöget; makarna Lindberg synas ha

³ *Johan Henric Lindberg* (f. omkr. 1719, d. 1777), son till mjölnaren Anders Lindberg i Johannes förs., var en högt betrodd storborgare, som vid sidan av sin omfattande affärsverksamhet beklädde viktiga poster i det allmännas tjänst. Som medlem av borgarståndet deltog han i riksdagarna 1769—70 och 1771—72, varvid han även innehade befattningen som direktör vid borgarståndets kansli. Åren 1763—74 skötte han dessutom den krävande kassörssysslan vid Jakobs och Johannes fattighus, »med utmärkt skicklighet, nit och omsorg» (F. Wittingh, *St Jacobs Minne*, Sthlm 1771, s. 155), och belönades härför 1767 med serafimermedaljen. I likhet med dottern Helena synes han ha varit en trädgårdskonstens och blommornas vän; Wittingh omnämner, jämte den Gyllenborgska malmgården, Ingemarshof och Bellevue, »Spanmåls-Handlarens Lindbergs lilla men ganska täcka och behageliga Lustgård» bland de hortikulturella anläggningar, som med mycken kostnad skapats av förmögna stadsbor i den kuperade terrängen mellan Johannes kyrka och Roslagstull (a.a. s. 41—42). Med sin hustru *Helena Berg* (f. 1729, d. 1788), dotter av destillatorn

åtnjutit betydande inkomster på bl.a. den tillverkning av brända drycker, som de bedrevo i »likörkamrarne» i sin stora fastighet i hörnet av Drottninggatan och Fredsgatan (där nu Nordiska Bokhanden är belägen).⁴ Vid husfaderns död 1777 utvisade boet en behållning på över 20 000 rdr, en för den tiden avsevärd förmögenhet. Då yngsta dottern 1776 vid 21 års ålder ingick äktenskap med den trettioårige kryddkramhandlaren Berndt Christopher Quiding (f. 1746, d. 1797), medförde hon i boet enligt bevarad förteckning (Konkursakter 1779, n:r 29, S.S.A.) en hemgift på ej mindre än 54 000 dlr kmt, vari förutom kontanter ingick guldur, juvelringar, rosenstensgirandoller, äkta halsband, silveruppsatser för drygt 10 000 dlr, en äkta servis i blått och vitt, två röda pälsar, besatta med hermeliner, o.s.v. — det hela alltså en särdeles förnämlig utstyrsel. Välmågan och glädjen i äktenskapet gingo dock hastigt till spillo. Redan efter två års tid inlade Quiding en konkursansökan, vilken väl återkallades men som han sedan under dramatiska omständigheter ånyo framförde 1781, då hans ekonomiska ställning definitivt nått bristningsgränsen, med ett deficit på mellan 5 000 och 6 000 rdr sp. (Konkursakter 1779, n:r 29, och 1783, n:r 193, S.S.A.).

⁴ Detta hus i kvarteret Tigern (gamla n:r 25, nya n:r 3), som J. H. Lindberg inköpt 1769 för 145 000 dlr kmt och där sedermera Helena Quiding residerade, kom att i ett helt sekel förbli i släktens ägo. Enligt ett värderingsinstrument av 1753 (Westinska saml. n:r 1607, U.U.B.) utgjordes det av ett »i synnerhet väl inredt» stenhus om fyra våningar vid Drottninggatan jämte en flygel om två våningar vid Fredsgatan, som efter den stora branden 1751 blivit »till större delen å nyo byggda». Antalet fönsterluffer uppgick till 28 dubbla, 32 enkla och 11 små, enligt 1790 års mantalslängd (Klara förs. nedre, fol. 41, S.S.A.). När det ärevördiga huset efter presidentskan Johanna Wilhelmina Quidings, f. Westman, död försåldes och revs på 1870-talet för att lämna plats åt Nordstjernans nya fastighet, synes det dock ha varit i mindre gott skick och betecknades t.o.m. av en skribent som »ett ruckel, som synnerligen nedåt Fredsgatan vanhedrade sin plats» (Ny Illustrerad Tidning 1876, s. 411).

Mathias Berg, hade han tre barn: dottern *Brita Christina* (f. 1749, d. 1821), vilken slutade sina dagar i Göteborg som änka efter grossören Adrian Gottleben, sonen *Anders* (f. 1753, d. ogift 1787), som var löjtnant vid Jämtlands regemente, handlande och bryggare och tidigt lyckades förvärva sig en stadig skuldbörda (bl. a. genom en resa till England 1773, som kostade 15 000 dlr kmt), samt slutligen dottern *Helena*, gift Quiding.

Helena Lindberg, född Berg

Oljemålning av Anders Eklund, 1773. Hos prof. Fredrik Berg, Upsala.

För att undgå bysättning avvek han samtidigt till fristaden Marstrand och därifrån vidare till utlandet, där vi förlora honom ur sikte. Från sin tillflyktsort riktar han dock först till rådhusrätten i Stockholm de mest hjärterörande inlagor, där han skildrar sin djupa bedrövelse, »så mycket känslfullare, som jag måst övergiva en älskad hustru och den tillgivnaste maka, blottställd för det smärtefullaste öde». — »Jag har nyttjat hennes goda, ömma och tillgivna hjärta för min person», tillägger han och anspelar därmed på att han lyckats övertala sin unga och oerfarna maka att ikläda sig stora borgensförbindelser för honom. Han utber sig även kreditorernas »ömhet och varkunsamhet» inför

»en välsinnad hustrus och späd sons ofärd», och han tillfogar den uppmuntrande synpunkten, att »det nöje välgärningars utövande medförer, kan göra åtanken av Herrar Creditorernes egen förlust mindre plågsam». Fordringsägarna visade sig dock inte vara särskilt hjärtnupna. En av dem hävdade inför rätten, att Quiding förstört både sin hustrus stora förmögenhet och kreditorernas pengar »genom en slösaktig och yppig levnad . . . uppå lustbarheter och värdshus». En annan försökte få den stackars övergivna maken bysatt i mannens ställe, vilket rätten avslög (hon ådömdes dock en sorts husarrest under några månader). Quiding anklagades även för bedrägliga manipulationer med sin svärmors namn. På en förskrivning å 1 000 rdr sp. hade han fått sin maka att teckna proprieborgen och att därvid skriva sig Helena Lindberg (moderns namn) i stället för Helena M. Lindberg, såsom hon brukade, samt att dessutom använda sin avlidne faders sigill; Quiding lyckades på detta sätt intala långivaren, att det var den välsituerade svärmodern, som gått i borgen. Helena Quiding synes överhuvud ha varit starkt pressad av maken i de ekonomiska transaktionerna och gjort allt för att rädda honom från fall. Hon såg med kärlekens ögon på den av samhället utstötte och framhöll ännu efter Quidings avvikande till utlandet i en inlaga till rådhusrätten, att hon beträffande maken hyste »de tankar, som honom i mitt sinne ursäktas».

Rådhusrättens utslag föll den 27 sept. 1783 (Protokoll och domar i konkursmål, 1783, S.S.A.). Som Quiding efter sin flykt till Marstrand ej sökt lejd inom föreskriven tid, dömdes han förlustig »rätten till frid och säkerhet inom rikets gränser». Fru Quiding åter, som ej visats ha bidragit till boets obestånd genom slöseri eller vårdlöshet, befriades, i olikhet mot maken, från framtida anspråk av borgenärerna, sedan hon till dem avträtt all boets egendom. Domen fastställdes följande år (13 maj) av Svea hovrätt.

När Helena Quiding fem år senare ansökte om skilsmässa från sin förrymde och fågelfrie make, intygade Stockholms konsistorium, att hon »under de särdeles ömmande och bekymmersamma omständigheter, däruti hon blivit genom mannens iråkade obestånd med sitt omyndiga barn försatt, sig alltid dygdigt, anständigt och med kristeligt tålmod och undergivenhet för den Högstes skickelse

uppfört» (Acta Consistorii, 1788, n:r 40, S.S.A.). Den 20 januari 1789 förklarade konsistoriet äktenskapet upplöst och Helena Quiding »fri, ledig och lös till annat giftermål, när och varhelst så gott synes och Gud råd förelägger» (Consistorii Protocoll, 1789, s. 11, S.S.A.).

Efter hemmets upplösning 1783 nödgades Helena Quiding söka en fristad i moderns hem vid Drottninggatan, där hon jämte sin son levde »som nådehjon» de följande åren.⁵ Vid det i augusti 1789 avslutade arvskiftet efter änkefru Lindberg, som föregående år gått hädan, fick emellertid Helena Quiding med sin syster fru Gottleben dela ett modernearv på drygt 11 500 rdr sp. (Bergs ant.). Följande år inlöste hon mot 3 700 rdr systemens hälft av fastigheten vid Drottninggatan (Bergs ant.), och därmed var hon ensam ägare av fädernehuset, där hon sedan residerade om vintrarna till sin död. Helena Quiding hade alltså åter nått ekonomiskt oberoende och kunde i större ro ägna sin följande tid åt sonens uppfostran och umgänge med kära vänner, bland dem Carl Michael Bellman.

En av fru Quidings första åtgärder blev nu att skaffa sig ett lantställe utanför Stockholm, en stilla lägenhet, där hon kunde finna något av den frid och hemlycka, som under det sista decenniet i så hög grad hade förmenats henne. Den 5 febr. 1790 (Bergs ant.) köpte hon besittningsrätten till en byggning med tillhörande mark å jägarebostället Roslagsporten vid stranden av Lilla Värtan. Det var en lantlig solitude med så avskild belägenhet, att varken Gjörwell eller Linnerhielm synas ha hittat dit på de

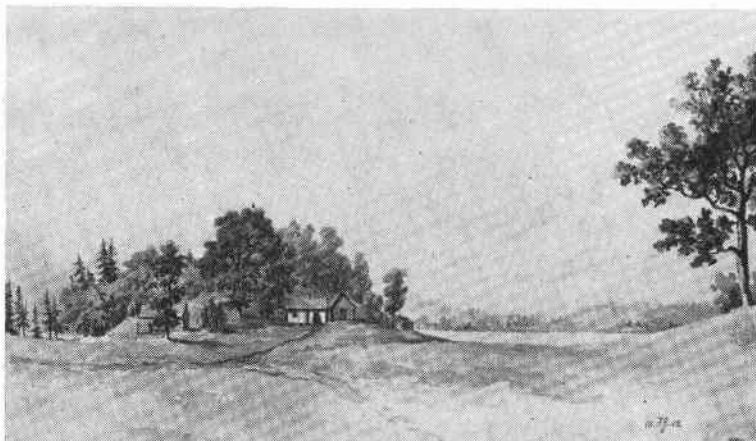
⁵ Enligt en anteckning av medicinalrådet, sedermera överdirektören F. Th. Berg, som genom giftermål var befryndad med presidentskan J. W. Quiding, f. Westman, Helena Quidings svärdotter. Berg, som samlat biografiska uppgifter rörande bl.a. familjerna Lindberg och Quiding, har därvid haft tillgång till en mängd aktstycken ur presidenten B. Chr. Quidings släktarkiv, som numera äro förkomna. Presidentskan Quidings värdefulla samling av bellmaniana överlämnades efter hennes död 1870 av medicinalrådet Berg till Kungl. Biblioteket och Vitterhetsakademien. F. Th. Bergs anteckningar (här citerade: *Bergs ant.*) innehavas numera av hans sonson, professor Fredrik Berg i Upsala, vilken med stort tillmötesgående ställt dem till författarens förfogande, liksom även den förut opublicerade bellmandikten till Helena Quiding och hennes här reproducerade båda porträtt.

långa djurgårdspromenader, varom de gjort så älskvärda annotationer i sina brev. Sitt nya tusculum döpte fru Quiding på gammaldags maner till Heleneberg, närmast väl efter modern, vars flicknamn var Helena Berg. Det var annars på modet just dessa år att begåva lägenheterna i trakten med klingande italienska namn, såsom Albano, Frescati och Tivoli vid Brunnsviken. Det är f.ö. påfallande, att Norra Djurgården på 1790-talet blir en särskilt gouterad plats för lantliga nyanläggningar och lockar en rad kända gustavianer att slå sig ned där; delvis attraherades de tydligen av grannskapet till Haga nya slott på andra sidan Brunnsviken. Frescati byggdes sålunda av Gustaf Mauritz Armfelt och fick skalden Oxenstierna som förste hyresgäst⁶; på Stora Skuggan etablerade sig Clewberg-Edelcrantz och såg väl där någon gång sin sjuke vän Kellgren på besök; och på Heleneberg och det närbelägna Fiskartorpet finna vi nu även Bellman som en allt trängare gäst, liksom han även vid denna tid med förkärlek utsträcker sina promenader till det legendomspunna värds huset Kräftriket eller Första Torpet vid Brunnsviken.

Den byggnad i grannskapet av Roslagsporten, som fru Quiding 1790 tog i besittning, hade tillkommit blott några år tidigare. I jan. 1788 beviljade nämligen riksmarskalks-ämbetet åt hovsekreteraren Johan Platin »fri och oklandrad besittning» under 25 år av en just fullbordad byggning jämte tillhörande tomt på Roslagsportens ägor (Diarium och konceptexpeditioner 1788, R. Ä. A.). Platin, som röjt och bebyggt platsen för en summa av 372 rdr sp., hade träffat avtal med hovjägaren Bure på Roslagsporten om att denne skulle upplåta dispositionsrätten till ifrågavarande hus och tomt mot att han från slutet av september till början av maj månad varje år själv finge nyttja två rum i norra ändan av nybygget, jämte kök och källare; efter 25 års förlopp skulle hela nyanläggningen utan lösen tillfalla Kungl. Djurgården och jägarebostället.

Sedan fru Quiding övertagit besittningsrätten till Platins lägenhet, som endast omfattade 4 kappland (omkr. 600 kvm.), igångsatte hon omfattande arbeten till stället kultivering och förskönande. Heleneberg låg, som 1792 års karta utvisar, på samma plats som den nuvarande huvudbygg-

⁶ Se härom W. Enblom i Gustavianskt, studier tillägnade Sigurd Wallin, Sthlm 1932, s. 136 ff.

Lilla Skuggan, förut Heleneberg, från söder

Akvarell 30.6. 1812 av J. C. Linnerhielm. Värnanäs.

naden på Lilla Skuggan, med en alltjämt bevarad terrassanläggning emot sjön; under alla sentida tillsatser rymmer Lilla Skuggan sannolikt som kärna den byggnad, som Platin och Bure på 1780-talet uppförde av »Djurgårdens timmer». Den inhägnade skogsbacke, som omgav Heleneberg och var bevuxen med gran och sekelgamla, verkligt konungsliga djurgårdsekar, blev genom fru Quidings försorg »med inemot 1 300 rdr:s kostnad alldeles omskapad»; den var tidigare »så oländig, skogslupen och stembunden, att den icke till något gagnas kunde» (P. M. rör. Heleneberg, i Stockholms stads acta, bunt 43, R. A.) men gjordes nu genom stensprängning och uppröjning »både nyttig och prydlig», enligt riksmarskalken och skalden Johan Gabriel Oxenstiernas utlåtande (Diarium och konceptexpeditioner 1797, 10 april, R. Ä. A.).

Idyllen på Heleneberg blev inte ogrumlad för fru Quiding. Från lantliga bestyr bland trädgårdsdrängar, kökspigor och gästande vänner från staden förflyttades hon snart åter till Fru Justitias förgårdar. Den som omilt hotade hennes lugna tillvaro på Heleneberg var ingen mindre än den inflytelserike grannen på Stora Skuggan, kansli-rådet och teaterdirektören Abraham Niclas Clewberg-Edelcrantz. Denne hade kort före Gustaf III:s död under pågående riksdag i Gävle utverkat monarkens löfte om 100 års arrende på dels jägarebostället Roslagsporten (82 tunn-

Utsikt från Lilla Skuggan mot Lilla Värtan

Lavering 4.6.1812 av J. C. Linnerhielm. Värnanäs.

land), efter hovjägaren Bures död, dels 124 tunnland av kronans angränsande, odisponerade mark (det blivande Stora Skuggan). Kunglig resolution å detta arrende utfärdades i maj 1792 av förmyndareregeringen, hos vilken Edelcrantz, i olikhet mot flertalet av Gustaf III:s medhjälpare, förblev synnerligen väl anskrivnen. Sedan Bure 1796 avlidit, ansökte fru Quiding, som tydligen fruktade att bli utmanövrerad av Edelcrantz från sitt kära Heleneberg, hos Kungl. Maj:t om 100 års besittningsrätt på hela jägarebostället (Diarium över inkommande mål vid Inrikes Civil Expedition, 11 jan, 1797, R. A.), varvid hon erbjöd sig att betala ett årligt arrende av 175 rdr, eller mer än det dubbla mot vad Edelcrantz förbundit sig till. Denne svarade med att kräva omedelbar besittningsrätt ej blott på själva jägarebostället utan även på den därifrån avgränsade ekbacken, där Heleneberg var beläget. Den odaterade promemorian (Stockholms stads acta, bunt 43, R. A.), som jag förut berört och som torde härröra från 1797, ger oss fru Quidings synpunkter på tvistefrågan. Hon hävdar bl. a., att Edelcrantz förför »obilligt och mindre värdigt», då han tvärt emot givet löfte nu gjorde anspråk på även Helenebergs ägor; det var hans tidigare försäkringar att aldrig sträcka sina krav till den vackra ekbacken, som styrkt

Helena Quiding

Miniatyrmålning omkr. 1790. Hos prof. Fredrik Berg, Upsala.

fru Quiding »till nedläggande af den ovanligt dryga kostnad, som till densammas røjning medelst stensprängning med mera erfordrats». Det är inte någon särskilt sympatisk bild man ur detta aktstycke får av Edelerantz, Kellgrens förtrogne vän. Kanske är den ensidigt tecknad, men man kan inte undgå att erinra sig, att Edelerantz på många håll förvärvade sig ganska dåligt anseende, ej minst i sina ekonomiska förehavanden, och att han överhuvudtaget, med all sin obestriddliga uppslagsrikedom och duglighet, som personlighet gör ett rätt kallt och streberaktigt intryck.

Riksmarskalken avstyrkte i ett underdånigt memorial av 10 april 1797 Helena Quidings ansökan att få arrendera hela Roslagsporten men fann samtidigt »billigt, att Fru Quiding får på lämplig tid behålla besittningsrätten till den inhägnade backe, där hennes byggnad är belägen».

Kungl. Maj:t synes ha återförvisat det trassliga målet till riksmarskalksämberet, som sedan vilade på det i fem år; först i dec. 1802 återkom riksmarskalken till frågan i ett memorial, som i sak anslöt sig till det föregående (Diarium och konceptexpeditioner 1797, 1802, R. Ä. A.). Under tiden hade emellertid Helena Quiding tröttnat på de bekymmer, som tvisten med Edelcrantz och de osäkra besittningsförhållandena medförde. Den 26 aug. 1800 (Bergs ant.) överlät hon besittningsrätten till Heleneberg åt sidenfabrikörsänkan Lovisa C. Schönherr i Stockholm.⁷ Därmed är Helenebergs tioåriga historia till ända, och Lilla Skuggans tar vid. Själv sökte sig fru Quiding en lugnare tillflyktsort utanför »djurgårdsstaketet»; 1799 arrenderade hon torpet Sweden (Bergs ant.), beläget mellan Ålkistan och Ulricsdal,⁸ liksom Heleneberg tämligen avses, och där förblev hon härskarinna om somrarna till år 1811 — som vi hoppas utan några tvister med sin nya granne, Gustaf III:s änkedrottning på Ulricsdals slott.

Om vintrarna var Helena Quiding, som förut sagts, bostad i den stora fastigheten vid Drottninggatan, som hon 1790 blivit ensam ägare av. Huset bildade grundstommen i hennes förmögenhet och taxerades vid hennes bortgång till 25 000 rdr bco. Enligt 1790 års mantalslängd (Klara förs. nedre, fol. 41, S.S.A.) inbringade fastigheten en årshyra av 588 rdr. Det förnämliga läget var givetvis attraktivt; främst på rangskalan bland 1790 års hyresgäster kom änkebiskopinnan och friherrinnan Eleonora Taube, f. Benzelstierna, som höll sig med ej mindre än 2 rum med sidenmöbler och betjänades av kammarjungfru, lakej och piga. Fru Quiding skattade vid samma tid för ett rum med sidenmöbler (år 1800 var hon uppe i två) samt 10 rdr extra för ett par vagnhästar. Hennes hushåll bestod, förutom av sonen, av 5 personer: jungfru Christina Öhrström, 34 år gammal och förmodligen »husmamsell», 2 pigor och 2 drängar. Med tillhjälp av Helena Quidings bouppteckning (1820, S.S.A.). kunna vi bilda oss någon föreställning om

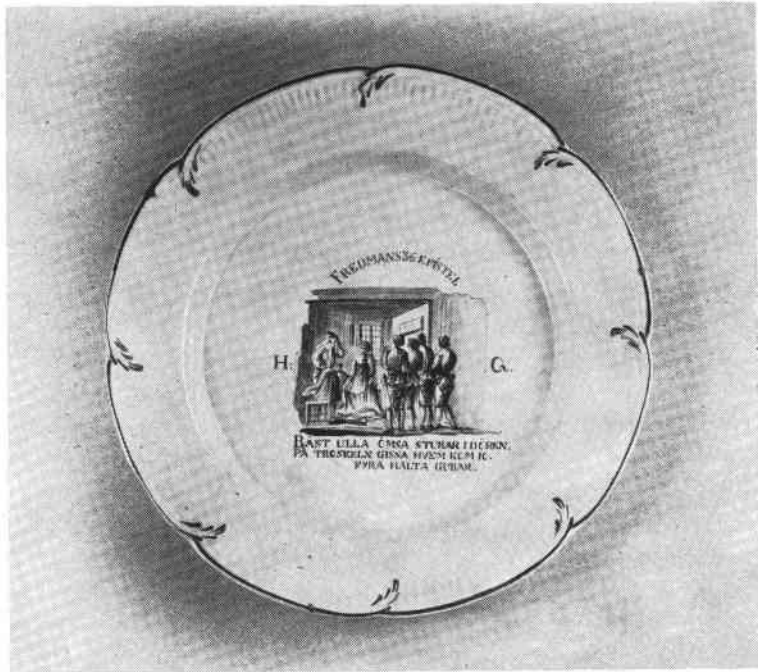
⁷ I mars samma år hade Kungl. Maj:t gillat och ytterligare stadfäst Edelcrantz' arrende på 100 år av jägarebostället Roslagsporten (Conseil Protocoll uti Inrikes Civile Ärender 1800, s. 367, R.A.).

⁸ Det är tydligen Sweden, som föresvävat Adolf Bellman i hans ovan s. 45 citerade yttrande om Helenebergs belägenhet.

hennes med storborgerlig komfort inredda hem vid Drottninggatan. I sängkammaren utgjordes möblemanget av en säng med gammalt grönt taftsomhänge, lika med fönstergardinerna, toalettbord i mahogny, soffa med klädestäcke, 2 taburetter och 6 länstolar; väggarna pryddes av en pendyl och en »gammalmodig» spegel med förgylld ram. I förmaket fanns en till 50 rdr värderad möbel, bestående av soffa, 5 stolar och 4 taburetter »med Cambrigds-beklädnad», en spegel med förgylld och bronserad ram (30 rdr), ett förgyllt peltarbord med stenskiva, en »gammalmodig» ljuskrona, en porfyrvas och ett par runda mahognybord. I lilla förmaket stod en stor divan med rött klädestäcke och dynorna överklädda med cattun samt 3 stolar och 2 tamburetter med cattunsbeklädnad (20 rdr); där fanns också 2 mahognyspelbord, ett mahognyskrin, ljuskrona och pendyl. Den rymliga salen, som upplystes av en ljuskrona och en spegellampett, gav plats åt 2 matbord och 18 stolar. Pigkammaren ståtade med något för våra ögon så förnämligt som en valnötsbyrå med grön marmorskiva, väggur, spegel m.m. I sina skåp förvarade fru Quiding 374 lod silver och stora mängder linne, porslin och glas, bl. a. 2 äkta punschbålar med fat (6 rdr), 2 mindre d:o utan fat, en stor äkta théservis (10 rdr), 12 äkta tallrikar, »17 Oäckta tallrikar med deviser» (å 4 sk. styck; avser tydligen det »bellmansporclin», som sedan kom i Statens Historiska Museums ägo och nu delvis är deponeerat i Stadsmuseet), 6 brännvinsflaskor, 10 »ritade» karaffiner med 34 ritade och 34 släta vinglas, o.s.v. Bland körredskapen uppräknas slutligen en kalesch (50 rdr), en täckvagn (20 rdr) och 3 ridsadlar.

Åren 1791—95 var fru Quidings hushåll enligt taxeringslängderna (S.S.A.) utökat med en ung akademiker, filosofie magistern Carl Dybeck, vilken beklädde sysslan som informator för sonen i huset. Dybeck hade förut varit informator hos den lärde presidenten greve Melcher Falkenberg på Bålby; han blev längre fram prost i Odensvi, där han gjorde sig känd som en kraftkarl med gott sinne för världens fröjder, erotiskt något vidlyftig, glad i musik och sång, i kortspel och dryckjom. Han blev far till fornforskaren Richard Dybeck, »Du gamla, du frias» skapare.⁹ Av en stillsammare och allvarligare läggning var tydligen infor-

⁹ Om prosten Dybeck, se C. Mangård, Richard Dybeck, Sthlm 1937.

Tallrik med epistelsceneri

och Helena Quidings initialer. Gåva till henne från Bellman vid början av 1790-talet. Stockholms Stadsmuseum.

matorns unge discipel, Bernhard Christopher (f. 1778, d. 1846), fru Helenas enda barn. Bernard Christopher Quiding växte upp till en synnerligen duglig medborgare, i olikhet mot sin hållningslöse fader. Han blev med tiden en av Carl XIV Johans betrodda medarbetare, en rättshandlings ehuru föga självständig ämbetsman, adlad 1817, t.f. statssekreterare för krigsärenden 1816 efter G. F. Wirsen och som sådan föremål för ett mycket uppmärksammat riksrettsåtal 1823, slutligen från 1824 innehavare av vicepresidentbefattningen i Kommerskollegium.

Adolf Bellman har på ett ställe i sina, f. ö. mycket otillförlitliga anteckningar betecknat det Quidingska huset som »ett allvarsamt».¹⁰ Karakteristiken torde ej helt sakna grund. Det religiösa inslaget inom Helena Quidings släktkrets är i varje fall uppenbart. Vid 37 års ålder mottog sålunda 1815 sonen Bernhard Christopher, »på grund av

¹⁰ Steffen, a. a. s. 24.

kristligt tänkesätt och nit för Guds ära», kallelse till medlemskap av Svenska Bibelsällskapet; fem år senare inträdde han även i Samfundet Pro Fide et Christianismo (Biographica, R.A.). Helena Quidings syster, fru Gottleben i Göteborg, var tydligen starkt förankrad i de herrnhutiska kretsarna; vid sin bortgång insatte hon nämligen som huvudarvinge Evangeliska Brödrasocieteten i Göteborg (testamente 1820, hos professor Fredrik Berg). När hovpredikanten Carl Petter Hagberg officierade vid Helena Quidings jordfästning, betonade han i sitt tal om den avlidna — vilket ser ut att ge mer än rent konventionella fraser — att hon var »under hela sin lefnad, en from, djupkänslig Maria, som alltid gömde Jesu ord i sitt hjerta». Men han påminde också om hur hon alltid erkände, »att Gud tilldelat henne, framför andra, många rika wälgerningar, många ämnen till glädje».¹¹ Helena Quiding hade haft bistra öden att genomgå, men hon tycks ha burit dem med fast och obrutet sinne. Hon blev en god mor för sin son, därom äro vittnesbörden enstämmiga,¹² och hon blev sina vänners varmhjärtade och trogna stöd, därom ger oss Bellman besked i sin diktning. Ett miniatyrporträtt, som bevarats av henne och här reproduceras, ger oss hennes utseende vid mogen ålder, utan förskönande omskrivning i mer påfallande grad. Det ser ut att vara en klok och livserfaren, en temperamentsfull och handlingskraftig kvinna, som blickar oss till mötes — en personlighet av mer än alldagliga mått. Det ligger en skugga av allvar över de uttrycksfulla ögonen, men också spelande löje kring den kraftigt markerade munnen. From världsfrånvändhet eller romantisk weltschmerz spårar man näppeligen i detta ansikte. Obruten munterhet och tappert löje, ljus och optimistisk gudstro bilda i stället huvudinslag i den idealbild av Helena Quiding, som hennes son tecknat någon gång på 1790-talet i en brådmoget förnumstig namnsdagsdikt till modern (ms. hos professor Fredrik Berg):

¹¹ Tal öfwer Fru Helena Maria Quiding, född Lindberg, hållet wid dess jordfästning i S:t Clarä Kyrka den 9 October 1819, Sthlm 1820, K. B.

¹² Se bl. a. ett handskrivet: Tal vid vapnets krossande efter framlidne ... Herr Bernhard Christoffer Quiding, i St. Clara Kyrka, den 20 maj 1846, af N. af Wetterstedt. Biographica, R. A. — Riksheraldikern Niclas af Wetterstedt var en av B. Chr. Quidings barndoms-vänner.

Helena Quiding

Miniatyrmålning från början av 1800-talet. Hos prof.
Fredrik Berg, Upsala.

Jag skyldig är Dig önska nöje,
Att önska Dig lycksalighet,
Beständig hälsa, ständigt löje
Och framföralt jemn munterhet.
När hjertat någon plåga drager,
Hur lyckligt när man munter är:
Man ser i mödan någon dager,
Och hoppet — hoppet finnes där.

Heleneberg det stället blifve,
Där i Naturens ljuftva famn
Du får för stormarne en hamn.
Dig himmelen all sällhet gifve!
Han gifve Dig den fröjd, min Mor!

Som jag kan önska — ej beskrifva.
 Jag säger intet mer — hur stor
 Bör den då intet säkert blifva!

Helena Quiding slutade sina dagar, efter en flerårig, tärande sjukdom, den 2 oktober 1819, 64 år gammal, och jordfästes i S:ta Clara, samma kyrka, där hennes vän Bellman ett kvartssekel tidigare förts till vila. Sin gravplats fick hon på Johannes kyrkogård i föräldrarnas grav på södra sidan om det gamla träkapellet.

Det återstår oss att kasta en blick på det ljusare inslag i Helena Quidings tillvaro, som närmast berättigar henne till eftervärldens intresse: hennes umgänge med Carl Michael Bellman. Från vilken tidpunkt deras bekantskap daterar sig, veta vi icke. Uteslutet är ej, att skalden umgicks i fru Quidings föräldrahem, i varje fall finns ett belägg för att han redan på 1760-talet var personligen bekant med hennes fader, spannmålshandlaren Lindberg.¹³ Förmodligen hade Bellman också någon kontakt med Helena Quidings make, den vidlyftige kryddkramhandlaren; denne var nämligen bl. a. en tid »Collecteur» vid Kungl. Nummerlotteriet — där Bellman sedan 1776 var sekreterare — och ådrog sig som sådan en skuld till kronan på ej mindre än 795 rdr; bland fordringsägarna i Quidings konkurs var f.ö. även Bellmans svärfader, packhusinspektoren Gabriel Grönlund, som bevakade en fordran på 6 000 dlr kmt enligt en revers av 1775 (Konkursakter 1783, nr 193, S.S.A.).

De äldsta i raden av det tjugotal dikter från Bellman till Helena Quiding, som bevarats, äro tre stycken med samma datering: Sabbatsberg den 12 Juli 1788.¹⁴ Som bekant var Sabbatsberg vid denna tid enfrån staden avskild, lantlig idyll dit stockholmarna gärna lustvandrade för att avsmaka det hälsobringande vattnet i surbrunnen eller ta sig en styrketår i det bredvidliggande utvårdshuset. På 1790-talet hade

¹³ En otryckt, drastisk bellmansdikt, »Vid Söder-Slussen», som i Ståhls vissamling (VI s. 93, K.B.) här rubriken: »Vid ett tillfälle, då Kongl. Lif-Medicus Hoffberg, Bränvins-Distillatoren Lindberg och Secret. Bellman råkades ...»; dikten är i Sondéns vissamling (II s. 67, Linköpings Stiftsbibliotek) daterad: 19/12 1767.

¹⁴ Vf 30, s. 2—8, K.B. Tryckta i Bellmansällskapets Standardupplaga (StU) del X s. 136—142.

Anders Blad

Miniatyrmålning 1797 av A. U. Berndes. Foto SPA.

Bellmans vän Abraham Westman sin sommarbostad vid Sabbatsberg, och skalden fann då ofta vägen dit: huruvida den westmanska »Fåfängan» stod färdig på Sabbatsbergshöjden redan 1788, vet jag ej. Vid den tiden fungerade den kände medicinaren dr Anders Blad som brunnsläkare på Sabbatsberg; han var en av Bellmans trognaste vänner, och det är tydligen under hans kloka regim, som skalden, fru Quiding och några andra bekanta samlats härute en högsommardag:¹⁵

¹⁵ Med Anders Blad uppehöll familjen Quiding förbindelser långt in på nästa sekel. Från 1825 finnes ett intyg bevarat, där den gamle läkaren ordinerar brunnsdrickning åt presidenten Bernhard Christopher Quiding (Biographica, R.A.).

Kring Helso-Gudens blomster-tron
 Nedfallom ömsint hvar Person,
 Och vid hans lugna källa
 Oppstämmon cittrors ton!
 Vid morgon-klockans helga ljud
 Knäböjom inom Templets skrud,
 Gån se'n at vattnet hälla,
 Och lyden Läkarns bud!
 Se'n med en munter stämma sjung!
 Du vid din krycka, blek och tung,
 Båd gammal, äldre, yngre, ung,
 Välsigna sist din Kung!

Ett halvår senare finna vi Bellman en januarimorgon på visit hos fru Quiding — tydligen i hennes gentila hem vid Drottninggatan, vilket hon just tillträtt efter moderns död. I en dikt med rubriken »Öfver frukosten hos Fru Quiding, dit Auctor kom obuden d. 27 Jan. 1789»¹⁶ fram-bär han sin tacksamhet till de »tvänne Gracer», vilkas omsorger han fått röna; måhända är det fru Brita Stina Gottleben från Göteborg, som här skymtar vid fru Hele-nas sida: de båda systrarna voro just vid denna tid ocku-perade av bouppteckningsbestyr efter modern. Redan nu darrar skalden en smula på rösten, när han talar till sin beundrade väninna — som f.ö. blott en vecka tidigare av konsistoriet hade förklarats »fri, ledig och lös till annat giftermål»:

— — —
 Tvänne Gracer vid sin söm,
 Klädda uti oskulds kläder,
 Mig min lilla stol tillstäder,
 Ge mig titlar och beröm;
 Om jag deras loford quäder,
 Blir min själ för mycke öm.

Tack för en så vacker hand,
 Som min goda frukost skänkte,
 Och ett bröst, som redligt tänkte,
 Och ett ädelt ögas brand;
 Men ju mer er skönhet blänkte,
 Mera tunga — mina band.

När Bellman i mars 1789 hedrar den unge sonen i huset, den tioårige Bernhard Christopher, med en namnsdags-dikt,¹⁷ får hyllningen sin personliga färg av den vemodiga

¹⁶ Vf 30, s. 9, K.B. Tryckt StU X s. 163.

¹⁷ Vf 30, s. 11, K.B. Tryckt StU X s. 170.

och desillusionerade ton, som bryter igenom den och som är så karakteristisk för den av sjukdom och lagsökningar hårt beträngde gamle skalden:

— — —
 Men som åren nalkas lätt
 Med besvären utan ända,
 Så plär Oskuld återvända
 Från det hjertat, som hon glädt.
 Ädla Vänner vid vår sida
 Stupa här och där, min Vän!
 Slutlig börja ögonen
 Tungt vid Ödets stormar svida.

— — —
 Njut i glada år och dagar
 Lyckans nåd med Dygdens lön;
 Men hör Lyckan ej er bön,
 Med förakt anse dess lagar.

Just i sina barndikter får Bellman gärna ett elegiskt tonfall på äldre dagar: jag erinrar blott om den kända, djupt mollstämda vaggvisan från 1787¹⁸ för hans son:

Lilla *Charles*, sof sött i frid,
 Du får tids nog vaka,
 Tids nog se vår onda tid
 Och hennes galla smaka. — — —

Dikten till unge Quiding är ju för övrigt skriven under krigsåret 1789, då flerdubbla faror hotade Sverige, något som självfallet även satte sina spår i den varmt patriotiske Bellmans sinne.

Den första gång vi i dikterna ¹⁹ finna Bellman som gäst på Heleneberg är på värdinnas namnsdag den 31 juli 1790, alltså samma år som hon tagit stället i besittning. Det ligger feststämning i luften, när vännerna samlas på den nya domänen — en återklang kanske också av den nyligen inlupna »hugneliga tidningen» om segern vid Svensksund och utsikterna till snar fred. Redan på morgonen har Carl Michael vandrat dit ut i sällskap med en god vän, och vid middagstiden anländer sjövägen över Lilla Värtan ett antal gäster, vilkas »speljakt» lägger till vid bryggan under valthornsmusik och ekande salutskott.

¹⁸ Tryckt StU X s. 53.

¹⁹ Vf 30, s. 17—20, K.B. Tryckt StU XI s. 38—40.

Två Vandrings-män en Julii-morgon sig utstyra
 I dimmors qualm af den nyss tända sol;
 Den ena sjöng vid klangen af en aldrig lyra,
 Den andra stämt, om blott han haft fiol.
 De tänkt sitt spel förena
 I skygd af trädets stam
 Och för *Helena*
 Sin önskan bära fram.
 Njut lugn och ro
 I liflig färg!
 Håll Dödens bud tillbaka,
 Och i Floras prakt bebo
 Heleneberg!

Och så griper skalden vid middagen åter till cittran, denna gång till tonerna av den gudomliga Fiskartorpsepisteln, som säkerligen diktats under våren samma år och som jag senare återkommer till:

Porten med blommor ett Tempel bebdar,
 Oskulden helgadt i Floras park:
 Rundt kring dess stängsel man finner och skådar
 Träden bepryda en gräsad mark.
 Gärdsgårdar bindas med störade trådar,
 Trotsande stormen, vild och stark.
 Ä'ke det gudomligt, detta lilla tjäll?
 Alt ögat vällust gifver;
 Ända intill bergens söndersprängda håll
 Gör tankan säll.
 Kasta ögat dit, min Sköna,
 Så ser hon där,
 Huru vagnen i det gröna
 Skördarna bär.
 Ä'ke det gudomligt, prydt i Floras färg,
 Heleneberg!

Valthornen redan på böljorna skråla,
 Vassen den bugnar vid kölens lopp,
 Echo det suckar i klyfter och håla,
 Skotten de blixtra, när vimpeln dras opp.
 Gudar, kom hjälpen mig färden at måla,
 Strängen min lyra, Nympfers tropp!
 Ä'ke det gudomligt? Se, hur böljan klar
 Den klara jakten drifver
 Till Heleneberg. Klang, hurra för en hvar,
 Som kölén bar!
 Våra röster sig förena
 I denna vik:
 Vivat, vivat, Fru *Helena*,

Klang och musik!
Ä'ke det gudomligt, prydt i Floras färg,
Heleneberg!

En gammal sönderrostad salutkanon på en av Lilla Skuggans terrasser erinrar alltjämt om det öronbedövande mottagande, som frun på Heleneberg kunde bereda sina kära gäster. Det var länge sedan den höljde den lugna viken med sina krutröksslingor, och middagsvandrarerna fägnas inte mera med någon festlig salut — han får hålla till godo med det hårdare och mer tidsenliga ljudet av gevärsskotten från Stora Skuggans skjutfält.

Vi gå vidare i den lyriska krönikan och stanna inför en liten sångcykel, varmed Bellman uppvaktade fru Helena vid en fest i hennes stockholmskem en februaridag 1792.²⁰ Som vanligt under skaldens senare år få vi en naturmålning till livs, men det är synnerligen karakteristiskt för honom, att han inte fäster det hårdfrusna vinterlandskapet utanför fönstret på papperet utan i stället låter fantasien leka med en svunnen sommars ljuvligheter. Köld, snö och vinter ha mycket sällan avlockat Bellmans instrument några toner. När han i januari samma år hyllade fru Palmstedt på hennes födelsedag, skedde det likaledes med en inspirerad sommarskildring från hennes lantställe, kantaten Fiskarstugan. För fru Quiding presenterar han nu några minnesbilder från den glada festen i juli 1790, som vi nyss deltog i:

Hör skotten vid blix af canoner!
Klang valthorn i klingande toner!
Hvad vimplar i hundra façoner
Sig slingra präktigt åt skyn?
Ack Himmel! Hvad lysande syn?
Se dit åt, dit åt vattubryn!

Tritonerna hornen upphöja,
Tungt blomstrande stammar sig böja,
Bland susande grenar förnöja
Den lystnad örat begär.
Se jakten ankrande där
I glittrande rändlar och skär.

Si god middag, Fru Helena!
Hvad lär hon väl mena?

²⁰ Vf 30, s. 29—32, K.B. Tryckt StU XI s. 107.

Hördes våra toner rena
 Öfver vattnet? Jo !!!
 Hvad Steinmüllers Rondeau klingar,
 När han hornet svingar
 Och hvar drill ur noten tvingar
 Pianissimo.
 Klang, rosolis och persiko!
 Om skålen vi oss förena.

— — —
 Se den blomster-porten och dess trappa,
 Strödd med väpling, löf och blad,
 Och hör, hör i kärnen Jungfrun tappa
 Skönt vår middags-lemonade.
 Skönjen på bordet smultron och grädda,
 Blomkål! ack, gudomliga kål!
 Där, lilla Nåd! en stufvad gädda,
 Och där borta inlagd ål. — — —

Stockholmsvintern åter, med yrväder och bitande kallblåst, skymtar för ovanlighetens skull fram ett par veckor senare i en improviserad versbiljett till fru Quiding, vilken i sen tid påträffats (tryckt i StU XI s. 110). Skalden utber sig att få sin väninnas cittra sänd »till Adolph Fredrics trappa»; kanske är det fråga om en uppvaktning för familjen Westman, som hade sitt hem strax invid huvudingången till Adolph Fredrics kyrka; fru Quiding, som omnämnes i en av skaldens skämtskrifter till Elisabeth Westman,²¹ kan gott ha hört till bryggarkungens umgänge i staden och på Sabbatsberg. Biljetten lyder:

den 5 Martii 1792.

Min älskansvärda Syster!

I ett urväders yr
 som kyler ock förwånar,
 at snart af köld man dånar,
 bäst foten slingrad flyr,
 just då min bönen blir dyr:
 tillåt mig, att jag lånar
 dess Citra, ock bestyr —

Bestyr, den sändes mig
 till Adolph Fredrics trappa;
 jag, swept uti min kappa,
 Fru Qviding åtlydt dig;
 med wördnad i hwart stig
 skall drufwans saft jag tappa
 ock dansa qwick ock wig.

CMB—

²¹ StU XI n:o 113.

De lantligt kulinariska fantasier, som mötte oss i den nyss citerade sångcykeln och som äro så typiska för Bellmans pastorala idyller, återljuda i det stora borddivertissement, Helenas fest, som följande sommar, den 31 juli, avsjöngs hos fru Quiding, till melodier främst av Joseph Kraus.²² I ingressen finna vi här den från sjukbädden nyss uppstigne skalden, sittande på trappan till Heleneberg, såsom Pehr Hilleström också framställt situationen på den laverade teckning, som pryder manuskriptet:

Ögats blickar röijas rena,
 Blodet bär sin friska färg:
 Unna derfor mig, *Helena*,
 Trappan på Heleneberg.
 At dig där förnögd upvackta,
 Mer af gickt eij tärđ och klämd;
 Unna mig at fromt och sackta
 Höija lyran, för dig stämd.
 Var välkommen hem tillbaka,
 Ätfölđ af de Skönas tropp!!!
 Kom ock mig din hand bejaka
 Och hielp gamla *Movitz* opp.
 Men fastän hon tycks förklara
 Ömhet vid min klago-ton,
 Ögonen dock uppenbara
 Hjertats köld för min Person.

Den alltid lättantändlige skalden har gripits av en varm böjelse för fru Helena, men hon tycks ha avvisat hans ömma hyllning och förunnat den gamle *Movitz* sin trogna vänskap allenast. I en av sina teckningar²³ låter *Sergel* oss skåda, huru *Bellman*, full av hänförelse, under utropet »Gudomliga!» kastar sig på knä för *Anna Rella*, *Sergels* vackra älskarinna, som dock avböjer skaldens kärleksförklaring med orden: »Förlåt mig, söta *Bellman* lilla!» Situationen vore kanske tänkbar även hos fru *Quiding* på *Heleneberg*. — Längre fram bjuder divertissementet på en lyrisk överblick av fru Helenas lantliga bestyr i mjölkkammare, stall och kök; jämte ett par av slutstroferna må den citeras här:

Roligt för vår ädla Gumma
 Landets ljufva små besvär,
 Stundom at mjölck-buncken skumma,
 Stundom plocka fruckt och bär.

²² Vf 28 (egh.), K.B. Tryckt StU XI s. 147.

²³ Se L. Looström, *Johan Tobias Sergel*, Sthlm 1914, s. 41.

Stundom på sin fähle rida
 Ned till Fiskar:Torpets äng,
 Tycka magen börjar svida
 Ock aptiten bli för sträng.

Genom grindar galoppera
 Med stigbygeIn på sin sko;
 Stundom körssbär frukostera,
 Stundom åt smörasken glo.

Stundom uti skåpet titta,
 Om i flaskan fins en tår,
 Se'n brevid sin *Movitz* sitta,
 Där han på sin lyra slår.

Stundom caffe:qvarnen mahla,
 Stundom sockret hacka smått;
 Stundom höra tuppen gahla,
 Se'n från hönorna han gått.

Roligt längst ur skogen höra
 Lammens skällor hit ock dit;
 Ock se Fiskarn noten snöra
 Vid abborrarnas visit.

Roligt är mot afton-solen,
 Se'n man ledsen är ock trött,
 Vid sin säng på kuller:stohlen
 Se sin stubb ock somna sött.

Njut, *Helena*, bland de sälla
 Lifvet som en ständig våhr!!!
 I din parek din hälsokälla,
 I dess skugga nöijet rår.
 Torn:döhn fly ock gäddor smälla
 Kring din brygga, köhl ock år.
 Men må hjertats suck så gälla,
 At du lif ock hälsa når.

Chor.

Vivat *Helena* hvar dag som i dag!
 Vänskapens Tempel inviges åt henna;
 Orpheii luta, Poeternas penna
 Lagrande krönes till hennes behag.

Följande år, i juni 1793, uppvaktade Bellman sin vännina på Heleneberg med ett par sommarljusa idyller, som vackert sluta sig till raden av mer berömda pastoraler från diktarens sista lustrum. En av dessa sånger,²⁴ som han

²⁴ Vf 30, s. 39—40, K.B. Tryckt StU XI s. 203.

Dedikationsdikt från Bellman till Helena Quiding

Akvarellerad inramning av J. G. Brusell. Första sidan av en f.ö. handskriven volym med bellmansdikter till fru Quiding, påbörjad 31 juli 1791. Vf 30. Kungl. Biblioteket.

sjöng till melodi av »Hvila vid denna källa», fångar i en lyrisk genrebild den flyende junidagens behag, när vindarna gått till vila och »aftonen ljufligt nalkas»:

Skåden den lugna stranden,
 Där ingen bölja krusar sanden;
 Glädtigt kring himla-randen
 Besen de ljusa molnens fart!
 Eol stängt vädrens yra,
 Och Neptuns löften, mer än dyra,
 Hindrar nu Skepparn styra
 Och minsta fartyg göra klart.

Snart Iris snart
 Försilfrar fält och dalar
 Och knopp och kart.
 Björkar och hägg och alar
 Rönt foglars flygt af hvar sin art.
 Af hvar sin ätt och art.

Dragarn ej oket spänner,
 Och hästen Rytterns stygn ej känner,
 Fölet till ston det ränner
 At dia få bland blommors bädd.
 Tuppen ej vingen breder,
 Och hönans skrock ej mer förleder,
 Kycklingen lagt sig neder,
 Af modrens ruggning värmd och glädd.
 Åbon, afklädd,
 I farstu-quisten svalkas
 Mot kärlets brädd.
 Aftonen ljufligt nalkas —
Helenas skål blir oss tillstädd.
 Dess skål blir oss tillstädd.

Våren 1794, den sista som Bellman upplevde, tvangs han som bekant att tillbringa bakom de gallerförsedda fönstren i bysättningshäktet på Högvaktsflygeln å Stockholms slott. Denna ohälsosamma och psykiskt påfrestande vistelse omfattade ej mindre än 2½ månader²⁵ — onekligen en tragisk epilog till den skalds levnad, som i så hänförande vers besjungit naturens och sommarens fågring. I bysättningshäktet sökte Bellman distrahera sig med diverse litterära sysselsättningar: bl. a. författade han här sin berömda Levernesbeskrivning. Med sina närmaste vänner uppehöll han också en del korrespondens, delvis av versifierad art, och naturligtvis glömde han härvid inte heller bort fru Quiding. I behåll (K. B.) äga vi sålunda en till henne översänd teckning av den misantropiske gamle skalden i bysättningshäktet — den har på ganska lösa grunder rubricerats som ett självporträtt — och under teckningen står att läsa:

När sig motgång tungt föröker,
 när En skald eij skönhet ser,
 huru gör han? som man ser,
 ängslar sig ock bara röker.
 ded: till Fru Helena Quiding
 d. 30 april 1794
 af Movitz.

²⁵ Se härom A. Stålhane i *Bellmansstudier VII*, Sthlm 1938, s. 19 ff.

und sig motgång tillf, försk,
 und för skuld av skafat fav,
 Gunn ejed Gunn? för man för.
 myglas sig ut bura vales
 del: 1/4 för Helena
 Lördag d. 30 april
 1794
 Mottag.

Bellman i bysättningshäktet på Kungl. Slottet

Teckning å egh. versbiljett till Helena Quiding, 30 april 1794.
Kungl. Biblioteket.

Mottagarinnan av denna missmodiga versbiljett kände sig säkerligen manad att på ett eller annat sätt betyga sin medkänsla för den fjättrade Anacreon, vare sig det nu skedde i form av någon till Slottet uppsänd lækker anrättning, en butelj körsbärsbrännvin (jfr Årstadagboken, del I, s. 62) eller måhända pengar till den hårt beträngda familjen Bellmans uppehälle. Det är åtminstone troligt, att den välsituerade fru Quiding en eller annan gång räckte sin skaldevän en hjälpande hand i hans ekonomiska bekymmer.

I mitten av juni befriades den fångne sångaren äntligen ur bysättningshäktet genom sina vänners ingripande. Han var då redan märkt av den ohälsa, som följande vinter ändade hans liv. Ännu en gång finna vi honom dock som gäst på det kära Heleneberg. Han har själv avmålat besöket i några uttrycksfulla strofer,²⁸ daterade den 14 aug. 1794:

En vacker afton *Movitz* satt,
Bekymrad och allena,
Och tänkte taga käpp och hatt
Och gå ifrån *Helena*;
Ifrån den alltid glada ort,
Där Oskuld Snillet föder,
At tumla under Bacchi port
Och kyssa sina Bröder.

Men se, ett klarnadt himla-hvalf
De ljusblå vågor prydde,
På fästet månan brann och skalf
Och solens afsked tydde.
Re'n hjorden hemåt vandrat matt
At nattens hvila njuta,
Då *Movitz* kastade sin hatt
Och stämde upp sin luta.

Han sjöng, fast på enfaldigt vis,
Vid klang af lutans sena:
Lef lycklig i ditt Paradis,
Vår älskade *Helena*!
Din vänskap är en verklig skatt,
Ditt hjerta är af värde
Men nu tar *Movitz* käpp och hatt
Och lunkar sina färde.

Det var skaldens sista verser till Helena Quiding. Innan jag avsluter denna krönika, skulle jag emellertid vilja fästa uppmärksamheten på ännu en sångskapelse, som förefaller mig att stå i intimt samband med Helenebergs-diktningen. Jag syftar helt enkelt på Fredmans Epistel n:o 71, »Til Ulla i fenstret på Fiskartorpet, Middagstiden, en Sommardag». Den hör till de epistlar, som innan fredmansdikterna utgåvos i tryck helt lyser med sin frånvaro i de många samtida avskriftssamlingarna och som man av denna och även andra orsaker förmodat vara skriven först i samband med epistelupplagans utgivning anno 1790. Nu

²⁸ Vf 30, s. 41—42, K.B. Tryckt Carlén IV s. 387.

Fiskartorpets utvårdshus

I Husarviken t. h. skymtar den av Bellman besjungna fisksumpen.
Oljemålning av C. Netsch, omkring 1760.
Stockholms Stadsmuseum.

var det ju detta år, som fru Quiding etablerade sig på det i trakten av Fiskartorpet belägna Heleneberg, där Bellman blev en sådan trägen gäst, och det synes mig då ligga nära till hands att betrakta Fiskartorpsepisteln helt enkelt som en länk i den kedja av dikter, som skalden genom åren sammanfogade åt sin väninna på Heleneberg.

*Ullal min Ullal säj får jag dig bjuda
Rödaste Smultron i Mjök och Vin?
Eller ur Sumpen en sprittrande Ruda,
Eller från Källan en Vatten-terrin?*

Kanske har Bellman med dessa makalösa verser hälsat fru Helena välkommen som härskarinna över ängarna vid Fiskartorpet och »de stolta Stammar som stå i rad». Och skulle man inte kunna tänka sig, att de förfinade gestalter, som i denna pastoral figurera under Fredmans och Ulla Winblads namn — så olika de äldre epistlarnas mer robusta kärlekspar — i själva verket representera skalden själv och hans dyrkade väninna Helena Quiding? Vem kunde så naturligt som hon träda fram som diktarens drottning vid Fiskartorpet och mottaga naturens hyllning därute

»med sina ögons varma prål»? Allt tyder i varje fall på att det var umgänget med Helena Quiding, som förde skalden ut till dessa nejder och öppnade hans blickar för skönheten kring Fiskartorpet — en klassisk mark i den svenska diktens hävder alltsedan dess.

Det finns, som bekant är, i stockholmstrakten knappast en ekbacke, som inte blivit utpekad som en fredmans-sångarens älsklingsplats, det finns knappast en vattenåder, som ej av folkfantasiens betecknats som inspirationskällan till »Hvila vid denna källa». Det kan måhända vara lärorikt att begrunda, att lika slumpvis, som en dylik oäkta tradition slår rot och sedan envist lever kvar, lika oförmodat kan den äkta traditionen utplånas redan på ett tidigt stadium. Att Heleneberg var identiskt med Lilla Skuggan och att Bellman under en följd av år hade sitt älsklings-tillhåll på sistnämnda ställe, har snabbt fallit i fullständig glömska. I viss mån får väl detta sin förklaring av att Heleneberg så snart efter skaldens död bytte både ägare och namn samt av att gården ligger ovanligt isolerad, utan all närmare grannbebyggelse, där minnena av Bellmans besök på platsen kunnat hållas levande. Det ter sig onekligen rätt säreget, att en av våra varmaste bellmansentusiaster, Sven Scholander, kom att få sitt föräldrahem på Lilla Skuggan,²⁷ där han tidigt prövade sina krafter som lutsångare — utan att äga någon vetskap om att den store diktaren själv en gång varit en trägen gäst under samma tak.

Två namnkunniga enstöringar, Julius Kronberg och Ivar Kreuger, ha under vårt sekel bebott fru Quidings gamla tusculum, vars interiör den förstnämnde kraftigt omdanat och utsmyckat. Till det yttre bevarar dock stället med sin låga, tegeltäckta trälänga sin ursprungliga, lantligt enkla karaktär. Hagar och skogsslänter kring Heleneberg ha på sina håll fått vika för odlade marker, men i stort sett bibehåller hela trakten i förunderlig grad den prägel av örörd och rofyll idyll, fjärran från stadsvimlet, som en gång lockade Helena Quiding att slå sig ned här. Och över

²⁷ Se härom hans minnesanteckningar, Visan, lutan och jag, Sthlm 1933. — Arkitekt Ferdinand Boberg lämnade mig välvilligt upplysningar om Lilla Skuggan under Scholanders och Kronbergs tid.

Lilla Skuggan från söder

Foto från 1900-talet.

Lilla Skuggans minnesrika byggnad fläta alltjämt mäktiga djurgårdsekar sina kronor samman till ett bellmansångens susande ekotempel.

K. B. = Kungliga Biblioteket.

R. A. = Riksarkivet.

R. Ä. A. = Riksmarskalksämhetets arkiv.

S. S. A. = Stockholms Stadsarkiv

U. U. B. = Upsala Universitetsbibliotek.